તત્ત્વજ્ઞાનની ગુફામાં આત્માની અનુભૂતિ

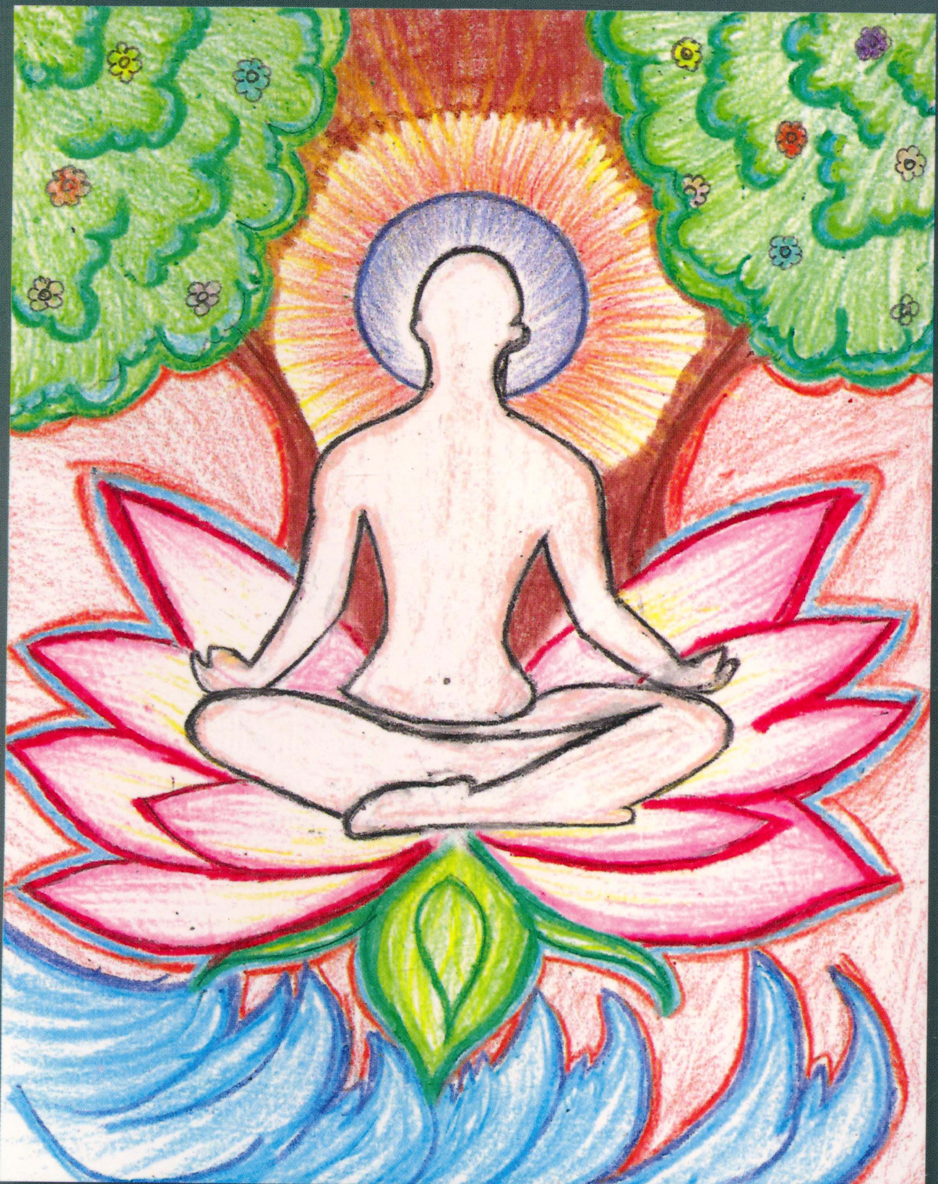

Philosophy and Realisation

Suresh Shah

પાશ્ચાત્ય અને ભારતીય તત્ત્વચિંતન
જૈન દર્શનના સિદ્ધાંત અને ઉપદેશ
આત્મસિદ્ધિશાસ્ત્ર
(ભાવાર્થસહિત)

WESTERN & INDIAN PHILOSOPHY
Principles of Jainism
Atmasiddhi Shashtra
(Translation)

તત્ત્વજ્ઞાનની ગુફામાં આત્માની અનુભૂતિ
સુરેશ શાહ

Philosophy and Realisation
Suresh Shah

First Edition:
Date: 17-04-2019

Price : USD 10/-

Author
Suresh Shah
8A/6 Sonawala Building,
Tardeo, Mumbai - 400 007
Mob. +91 91677 82884

Publisher & Available At
Shree Mumbai Jain Yuvak Sangh
926, Parekh Market,
Opera House, Mumbai - 400 004.
Tel. +9122 2382 0296

Printer :
Bhavin S. Gandhi
Rajesh Printery
115, Pragati Industrial Estate
Lower Parel (East)
Mumbai - 400 011.
Ph.: 40032496 | 9867540524

Cover & Back Page Concept & Drawing Created By :
Trible Girls from Shabari Chatralaya of Kaprada

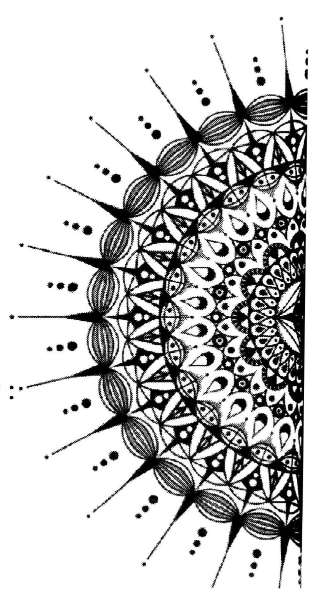

અર્પણ
સદ્‌ગુરૂ કૃપાળુદેવ શ્રીમદ્ રાજચંદ્રજીના પુનિત ચરણકમળમાં

Dedicated to
Sadguru Krupaludev Shrimad Rajchandra

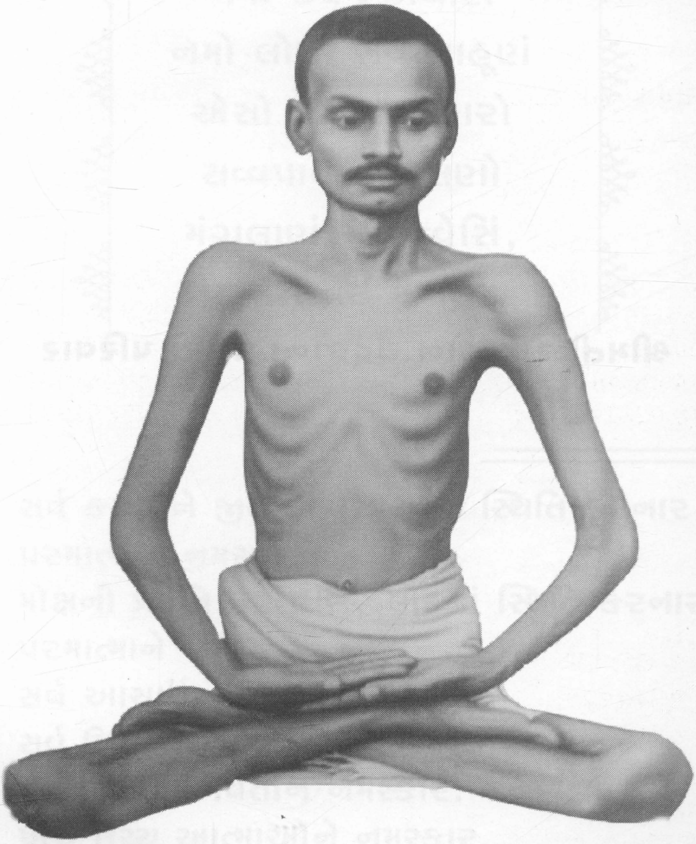

જન્મ : વવાણીઆ
વિ.સં. ૧૯૨૪
કારતક સુદ પૂનમ, રવિવાર
૯-૧૧-૧૮૬૭
Birth Date : 9th November 1867

દેહવિલય : રાજકોટ
વિ.સં. ૧૯૫૭
ચૈત્ર વદ-૫, મંગળવાર
૯-૪-૧૯૦૧
Nirvana : 9th April 1901

સૌજન્ય

શ્રીમતી રંજનબેન ચંદ્રકાન્ત જવેરી પરિવાર

નવકાર મહામંત્ર

નમો અરિહંતાણં

નમો સિદ્ધાણં

નમો આયરિયાણં

નમો ઉવજ્ઝાયાણં

નમો લોએ સવ્વસાહૂણં

એસો પંચ નમુક્કારો

સવ્વપાવપ્પણાસણો

મંગલાણં ચ સવ્વેસિં,

પઢમં હવઈ મંગલમ્

- ❖ સર્વ કષાયને જીતી, સ્વસ્વરૂપમાં સ્થિતિ કરનાર પરમાત્માને નમસ્કાર.
- ❖ મોક્ષની પ્રાપ્તિ કરી, સિદ્ધલોકમાં સ્થિતિ કરનાર પરમાત્માને નમસ્કાર.
- ❖ સર્વ આચાર્ય ભગવંતોને નમસ્કાર.
- ❖ સર્વ ઉપાધ્યાય ભગવંતોને નમસ્કાર.
- ❖ સર્વ સાધુ ભગવંતોને નમસ્કાર.
- ❖ પાંચે ઉચ્ચ આત્માઓને નમસ્કાર.
- ❖ સર્વ પાપનો નાશ થાવ.
- ❖ સર્વનું મંગલ થાવ.
- ❖ ઇશ્વર સાક્ષીએ આ મંગલ પાઠનું આરાધન કરું છું.

સારા પુસ્તકથી વધુ પ્રકાશ તરફ

આપણી સૌથી નજીકના સમયમાં જેમણે જૈન તત્ત્વોનો અનુભવ આપણને કરાવ્યો તેમાં કૃપાળુદેવ શ્રીમદ્ રાજચંદ્રનું નામ તરત જ હૈયે આવે. ભાઈ સુરેશભાઈના જીવન પર કૃપાળુદેવનો ઘણો પ્રભાવ રહ્યો છે. પરંતુ સાથે જ સુરેશભાઈ અધ્યાત્મમાર્ગના જાગૃત ચિંતક છે. તેઓ સતત જ્ઞાન આરાધના દ્વારા અને જ્ઞાનવાણી દ્વારા જ પોતાને વધુ ને વધુ સમ્યકભણી લઈ જવા આતુર છે. મુંબઈ શહેરની ભૌતિકતાએ તેમને નિર્બળ નહીં પણ વધુ સમૃદ્ધ બનાવ્યા છે. ખુલ્લા મને કોઈ રૂઢિગત પરંપરામાં જકડાયા વગર નવીનને સ્વીકારવા તેઓ નિરંતર તૈયાર હોય છે. સતત કોઈ ને કોઈ રીતે પોતાના માર્ગને વધુ ને વધુ ઉચ્ચ ગતિ આપવા કાર્યરત હોય, એવો અનુભવ આ પુસ્તક વાંચનાર સૌ કોઈને થશે. તેમના શબ્દોમાં સહજતા અને સરળતા વિશેષ જોવા મળશે. કૃપાળુ દેવના વચનને અનુસરવામાં જ તેઓ પોતાના જીવનનું ધ્યેય સમજ્યા છે. તેમની એ શ્રદ્ધાનો પડઘો અહીં સંભળાશે. તેમનો પથ વધુ ને વધુ સમ્યક્ત્વ પામે અને તેમને આ ભવ ફળે. તેમની નિરામય પ્રકૃતિને આંતરિક સમૃદ્ધિ મળે, એવી શુભેચ્છાઓ.

આજના સમયમાં હેન્ડબુકનું આગવું મહત્ત્વ છે, અનેક લાંબા ગ્રંથોને બદલે વાચક મૂળ સૂરને પકડી સમજવા ઈચ્છે છે. 'આત્મસિદ્ધિ શાસ્ત્ર' જેવા ગહન વિષયના પુસ્તક તરફ વાચકને લઈ જવા અને વાચકને એનો સાર સ્પષ્ટ કરવામાં આ ગ્રંથ ખૂબ જ ઉપયોગી બનશે. અહીં તેમણે વિષય પ્રવેશ માટેની પિથિકા તૈયાર કરતા પશ્ચિમનું તત્ત્વચિંતન અને ભારતીય દર્શન અને ત્યારબાદ જૈન દર્શન સમજાવ્યું છે. માટે વાચક અહીં આત્મસિદ્ધિ શાસ્ત્રમાં પ્રવેશ કરતાં પહેલા આ વૈશ્વિક પ્રવાહ વિષે પણ માહિતી મેળવે છે. જેની વાત પુસ્તકના આગળના પ્રકરણમાં કરાઈ છે. જે એની વિશેષતા બની છે. વાચકને એક વૈશ્વિક પરિપ્રેક્ષ્યનો ખ્યાલ પ્રાપ્ત થાય છે. સુરેશભાઈની મહેનત અને સૂઝનો પરિચય પણ આપણને મળે છે. આત્મસિદ્ધિ શાસ્ત્ર વાંચતાં અનેક લોકોના હૃદયમાં કૃપાળુદેવના વચનો દ્વારા કરુણાનો સ્તોત્ર સતત વહે અને માનવતા વધુ ઉજાગર થાય, એનું જ મહત્ત્વ છે. પોતાના વાંચનને સુરેશભાઈ વધુ ગહન બનાવે અને ભવિષ્યમાં આપણને આ રીતે અન્ય શાસ્ત્રોજ્ઞ પુસ્તકોની સરળ સમજ ઉપલબ્ધ કરાવી આપે, તેવી આશા રાખીએ.

સુરેશભાઇએ પોતાના અભ્યાસ અને વાંચન દ્વારા આ એક નાનકડી પુસ્તિકા બનાવી છે. જેને વાંચીને વાચક પોતાના પાયાના જ્ઞાનને સમૃદ્ધ કરી શકશે. તેમનો

મુખ્ય ઉદ્દેશ ગોખીને તથા પાઠને બદલે સમજદારીભર્યો, અર્થ સાથેનો પાઠ તૈયાર થાય અને ગોખણપટ્ટી નહીં પણ સમજભર્યું જ્ઞાન જ સૌને મળે. એ હેતુમાં તેઓ સફળ રહ્યા છે.

આજના સમયમાં ધર્મ છે, પણ તેનો સંચાર ક્યાંક લુપ્ત થઈ રહ્યો છે. ઘણીવાર પોથીના શબ્દો અઘરા અને પહોંચ બહાર બને છે ત્યારે મુંઝવણનો ઉકેલ મેળવવા મન ઈચ્છે છે પરંતુ કોઈ સરળ માર્ગ તરત મળતો નથી. ત્યારે કેટલીયે ભ્રમણાઓ મનને ઘેરી વળે છે. ત્યારે પ્રશ્નો લઈને ક્યાં જવું ? જીવનને મોક્ષનો અર્થ આપવાની અભિલાષા છે પણ મોક્ષના માર્ગની ખબર નથી. રોજીંદા જીવનમાં બંધાતા કર્મોનો ઓછોમાં ઓછાં ભાર વહન કરવો પડે એવી ઈચ્છા છે. પણ કર્મનો ભાર ઓછો થતો નથી, કર્મોના ચક્રવ્યૂહમાં ફસાયા જ કરીએ છીએ. ત્યારે આ પંચમ કાળમાં વિરોધોની વચ્ચે સાચા સમજભર્યાં જ્ઞાન માટે આવા પુસ્તકો જ મહત્ત્વના બનતાં હોય છે.

શ્રી સુરેશભાઈને ખૂબ જ અભિનંદન કે તેઓ એ આ પુસ્તક બનાવવાનું બીડું ઝડપ્યું અને તેમને શુભેચ્છાઓ કે તેમનું આ પુસ્તક સૌનું માર્ગદર્શક બને. શ્રીમદ્‌ના અદ્‌ભૂત રચનાકાર્ય વિષે જેટલું કાર્ય થાય તેટલું ઓછું છે. તત્ત્વની અમાપ ઉંચાઈ પર બિરાજેલી આ કૃતિ જેટલા લોકોના શ્રવણ અને વાંચન અર્થે ફેલાય અને સૌ કોઈનાં કલ્યાણની ભાવના વધુ ને વધુ ફેલાય એથી રૂડું શું !

સુરેશભાઈ જેવા અભ્યાસુ વધુ ને વધુ આવાં કાર્યો કરતાં રહે અને પ્રકાશને પામતા રહે.

ડૉ. સેજલ શાહ
મંત્રી : શ્રી મુંબઈ જૈન યુવક સંઘ
તંત્રી : પ્રબુદ્ધ જીવન
૧૪ એપ્રિલ, ૨૦૧૯

પ્રસ્તાવના

મુંબઈ યુનિવર્સિટીમાં તત્ત્વચિંતન ઉપર પ્રાધ્યાપકોએ જે પ્રવચન આપેલાં એની મેં નોંધ કરી હતી. ખૂબ સંક્ષિપ્તમાં પશ્ચિમની અને ભારતીય ફિલોસોફી (તત્ત્વચિંતન)ની માહિતી આપવાની મારી કોશીશ છે. પશ્ચિમના તત્ત્વચિંતકોએ વિવેક અને વિનયના આધારે સત્ય, તર્કશકિતથી જાણવાની પ્રકિયા બતાવી છે. ક્રિશ્ચિયન તથા ઈસ્લામ ધર્મનું તત્વચિતંન બાઈબલ તથા કુરાનમાં છે, જે ભારતિય દર્શન કરતાં જુદું છે. ભારતિય દર્શનમાં તર્ક, અનેકાન્તવાદ તથા શ્રદ્ધાનો પાયો છે. જીવ અને અજીવનો ભેદ ભારતીય દર્શનમાં છે. જૈન દર્શનનું તત્ત્વચિંતન આત્માના શુદ્ધ સ્વરૂપને જાણવાની પ્રકિયામાં, તર્ક તથા શ્રદ્ધાના દ્રઢ વિચાર દ્વારા વિનય અને વિવેકથી સત્‌ને પ્રાપ્ત કરવાનો પુરુષાર્થ છે. જૈન ધર્મના સિદ્ધાંત તથા ઉપદેશને આચરણમાં મુકવાથી આત્માનું યથાર્થ જ્ઞાન અને તેની પ્રતીતિ એટલે સમ્યક્‌દર્શન તથા સમ્યક્‌જ્ઞાનની પ્રાપ્તિ થઈ શકે છે. અંગ્રેજીમાં આપેલી પાશ્ચાત્‌ તથા ભારતીય ફિલોસોફીની વિગતને ગુજરાતીમાં મારી સમજણ પ્રમાણે લખી છે. આશા છે કે વાંચનારને મારો પ્રયાસ, વિષયની જાણકારી આપશે.

સદ્‌ગુરૂ કૃપાળુદેવ શ્રીમદ્‌ રાજચંદ્રે મહાત્મા ગાંધીજીના જીવનમાં અધ્યાત્મ માટે ઉંડી છાપ પાડી હતી અને એમનાં વચનામૃત તથા એમણે રચેલ 'આત્મસિદ્ધિ શાસ્ત્ર'નો મેં અભ્યાસ કર્યો છે. આત્મસિદ્ધિની પહેલી કડીમાં શ્રીમદ્‌ રાજચંદ્ર લખે છે કે આત્માના શુદ્ધ સ્વરૂપને જાણવાથી સર્વ દુઃખ દુર થાય છે. અમુક સમુદાયનુ માનવુ છે કે ગુજરાતીમા લખાયેલી આત્મસિદ્ધિ સમજવી કઠણ છે. તેથી મેં ટૂંકામાં તેનો ભાવાર્થ આપવાની કોશીષ કરી છે. આત્મસિદ્ધિ સમ્યક્‌દર્શનની યોગ્યતા પ્રાપ્ત કરાવી શકે, એવી મારી દ્રઢ માન્યતા છે. શ્રીમદ્‌ રાજચંદ્રે લખેલી આત્મસિદ્ધિનું મેં અંગ્રેજીમાં અનુવાદન સરળ ભાષામાં કર્યું છે. એનાથી અંગ્રેજી વાંચનારને આધ્યાત્મિક લાભ થશે એવી આશા છે.

ખૂબજ ટૂંકામાં આપેલી વિગતને ધ્યાનથી વાંચવાની ભલામણ છે. જેથી વાચકના જીવનમાં આધ્યાત્મિક વિચારોની ક્રાંતિ આવે એવો મારો નમ્ર પ્રયાસ છે. મારા લખાણથી વાંચનારને કાંઈપણ દુઃખ થાય અથવા તો શાસ્ત્રની કાંઈ પણ વિરાધના થઈ હોય તો, સર્વને મિચ્છામી દુક્કડમ કહી ખમાવું છું.

સુરેશ શાહ
તા. ૧૭ એપ્રિલ, ૨૦૧૯
મુંબઈ

આભાર

મારા માતા-પિતાએ જીવનમાં સત્ય સ્વીકારવા સંસ્કાર આપ્યા અને સદ્‌ગુરુની આજ્ઞામાં રહેવા માટે હિંમત આપી એ તેમનો મારા પર અથાગ ઉપકાર છે.

શ્રી નિતીનભાઈ સોનાવાલા તથા ડૉ. સેજલબેન શાહે આ કાર્ય કરવા માટેનું મને પ્રોત્સાહન આપ્યું અને પુસ્તકનું વિમોચન શ્રી મુંબઈ જૈન યુવક સંઘ કરશે તે માટે સર્વનો હું અત્યંત આભારી છું.

એક વાર સદ્‌ગુરુનો દૃઢ નિશ્ચય થયો એ પછી કૃપાળુદેવ શ્રીમદ્‌ રાજચંદ્રની કૃપા મારા પર વરસતી રહી છે. મારી આધ્યાત્મિક સાધનાની સમજણ માટે સદ્‌ગુરુને સર્વોત્કૃષ્ટ ભક્તિથી નમસ્કાર.

મારા સર્વ સત્સંગી મિત્રો જેમણે મને તત્ત્વચિંતન તથા સદ્‌ગુરુ કૃપાળુદેવ શ્રીમદ્‌ રાજચંદ્રજીના વચનામૃત માટે પ્રેરણા આપી, તે માટે તેમનો હૃદયપૂર્વક આભાર.

છેલ્લે આ કામ માટે પ્રોત્સાહન આપવા માટે હું મારી પત્ની રંજન અને કુટુંબીજનોનો આભાર માનું છું. મારી દીકરી હેમાલી તથા પૌત્રી વિધી માટે પ્રેમ લાગણી દર્શાવતા આનંદ અનુભવું છું.

સુરેશ શાહ
તા. ૧૭ એપ્રિલ, ૨૦૧૯
મુંબઈ

અનુક્રમણિકા

પૃષ્ઠ ક્રમાંક

પ્રકરણ – ૧

પાશ્ચાત્ય તત્ત્વચિંતન ૧

પ્રકરણ – ૨

ભારતીય દર્શન ૪

પ્રકરણ – ૩

જૈન દર્શન ૮

પ્રકરણ – ૪

આત્મસિદ્ધિશાસ્ત્ર (ટૂંકમાં ભાવાર્થની સાથે) ૨૩

અ) મતાર્થી લક્ષણ

બ) મુમુક્ષુ લક્ષણ

ક) છ પદ

ડ) છ પદના શિષ્ય–ગુરૂના સવાલ–જવાબ

ચ) શિષ્ય બોધબીજ પ્રાપ્તિ

છ) ઉપસંહાર

જ) સદ્‌ગુરૂ સંદેશ

પ્રકરણ – ૫

મોક્ષનાં પ્રવાસ માટે સમકિતની 'કીટ' ૪૨

પ્રકરણ ૧

તત્ત્વચિંતન (ફિલોસોફી)

ફિલોસ એટલે પ્રેમ અને સોફોસ એટલે જ્ઞાન. ખૂબ જ ઊંડાણપૂર્વક, તર્કની સહાયથી, વિવેક અને વિનય સાથે વિચારેલાં વચનો, સુત્રો જે શંકાનું સમાધાન કરે છે તે તત્ત્વચિંતન (ફિલોસોફી) છે. સત્ય જાણવું એ વિવેક છે. તત્ત્વચિંતન એ સત્ય જાણવાનું વિજ્ઞાન તથા પ્રાપ્તિસ્થાન છે. પ્રામાણિક સત્ય ધર્મની જાણકારી ૧) પ્રત્યક્ષ પ્રમાણ ૨) અનુમાન ૩) શબ્દ ૪) ઉપનામના આધારે મળે છે. એનો પાયો શુદ્ધ ચેતના છે. પ્રથમ યુગના ફિલોસોફરો એમ માનતા હતા કે પ્રામાણિક વિચાર, પ્રાપ્ત થયેલા જ્ઞાનને આધારે પ્રામાણિક તર્ક અને શંકાના આધારે આવેલી સત્યની સમજણ તે આખા જગતમાં ચોક્કસ પાયાનું સ્થાન ધરાવે છે.

પાશ્ચાત ફિલોસોફી: આ ફિલોસોફીની શુરુઆત ગ્રીસ દેશના મીલેટ્સ ગામમાંથી થયેલી. ત્યાંના ફિલોસોફરો મીલેશીયન નામે ઓળખાતા હતા. 'આર્ય' એટલે અંતિમ સત્યની શરૂઆત એમ એમનું માનવું હતું. થેલીસ, અંતિમ સત્ય પાણી, એનેક્સમેંડરે પુદ્ગલ અને એઝીમેનીસે હવા છે એવું મીલેશીયન તત્ત્વચિંતકે કહેલું.

ત્યારબાદના યુગમાં જગતના પ્રખ્યાત તત્ત્વચિંતકો જેવા કે સોક્રેટીસ, પ્લેટો, એરીસ્ટોટલ, ડેકારટીસ, સ્પીનોઝા, લાબ્રેટીસ, કોપારનીક્સ, ઈમેન્યુઅલ કાન્ત અને ડેવિડ હ્યુમ થઈ ગયા. એમની માન્યતા નીચે પ્રમાણે ટૂંકમાં જણાવી છે.

સોક્રેટીસ: એણે કહ્યું કે દરેક શંકા માટે પ્રથમ પ્રશ્ન પૂછવો. આ વાત સમાજને ગમી નહીં કારણ કે સોક્રેટીસ જુવાન પ્રજાને ઉંધે રસ્તે ચડાવે છે એવું

સમાજ માનવા લાગ્યો, અને એ અરસામાં ઝેર આપવાથી સોક્રેટીસનું મૃત્યુ થયું.

પ્લેટો : સોક્રેટીસ એમના ગુરૂ હતા. એમના કથન પ્રમાણે બે પ્રકારના જગત છે. વિચારોની ઘટમાળનું જે જગત છે તે સાચું છે અને વ્યવહારિક જગત તે જુદું છે. પ્રામાણિક વચન, તેનું જ્ઞાન, તે પ્રામાણિક સત્ય અને અનુભવના આધારે હોય છે. પ્રામાણિક વચન તે આખા જગતમાં એક જ પ્રકારે સમજાય છે. મનુષ્યના વિચાર એક હોઈ શકે પણ અનુભવ એક ન જ હોય. જ્ઞાન પ્રાપ્તિ વિચારની શંકાના આધારે હોય છે.

એરીસ્ટોટલ : વિચારો તો આ વ્યવહારિક જગતનું અંગ છે, પણ સત્ય તે અંતિમ હોવાપણું છે.

હીરેક્લીટસ : બધું ક્ષણિક છે. જે બૌદ્ધ ધર્મની માન્યતા પ્રમાણે છે.

ડેકારટીસ : સત્ય વિચારમાં પણ શંકાને સ્થાન હોવું જોઈએ, પણ શંકા દઢ થયેલી સમજણને ફેરવી નાંખે કે સમજણનો નાશ કરે એવી ન હોવી જોઈએ. જ્ઞાનનો પાયો ન તૂટે એવો મજબુત હોવો જોઈએ.

વિચારોનાં ઊંડાણમાંથી આધ્યાત્મિક વિચાર પ્રગટ થઈ શકે છે. ભગવાન તે અંતિમ સત્ય છે. તે પ્રામાણિક સત્ય છે. એક વિચાર બીજા વિચારથી જુદો જ હોય છે. જડ વિચાર અને વૈચારિક બુદ્ધિ બે જુદાં પ્રમાણ છે.

સ્પીનોઝા : પ્રામાણિક સત્યવિચાર તે જુદા જુદા નયને આધારે સમજાવી શકાય છે, એ ઈશ્વરની પ્રેરણા છે. જડ વિચાર અને વૈચારિક બુદ્ધિ એક જ પ્રમાણ છે. તેથી એણે ડેકારટીસની માન્યતાનું ખંડન કર્યું.

લાબ્રેટીસ : પ્રમાણિક સત્ય વિચાર જગતમાં બદલાતી જુદી જુદી દિશાઓની વિચારમાળાની એકતાનું પ્રતીક છે. જે પહેલેથી જ પ્રગટ હતું. કોઈપણ વિચાર કે યોજના એકબીજાથી વિરુદ્ધ નથી પણ પૂરક છે. બધા આત્મા સરખા છે પણ પોતાના વિચારના આધારે તેનું ચોક્કસ સ્થાન છે.

ઈમ્પીરીઝમ તે પ્રત્યક્ષ અનુભવનું જ્ઞાન જે ઈન્દ્રિયોના આધારે છે, જ્યારે પ્રામાણિત સત્ય તે પ્રમાણિક તર્કના આધારે અને વિચારને કારણે ઉદ્ભવેલું હોય છે.

કોપરનીકસ: વિષય અને તેનો કર્તા, તેના સંબંધ, તેનો પ્રામાણિક વિચાર, અનુભવ સાથે કે અનુભવ વગર થઈ શકે. ઈમેન્યુઅલ કાન્ત માટે એ વિચાર ક્રાંતિકારી હતો.

ઈમેન્યુઅલ કાન્ત (૧૭૮૪ થી ૧૮૦૪) : આ એક ક્રાંતિકારી ફિલોસોફર હતો. જેણે નવી સમજણ દુનિયાને આપી. એણે કહ્યું કે જ્ઞાનની હદ તે પ્રામાણિક સમજણ, પ્રામાણિક વિચાર છે. સમજણનો આધાર એ વિચારનો મજબુત પાયો છે. સમજણ વગરનો વિચાર અંધારામાં રઝળવા બરાબર છે.

દરેક ક્ષણે બદલાતા જગતની વિવિધતામાં અધ્યાત્મિક એકતાનો પ્રામાણિક વિચાર, તેની સમજણ, તેનો સંભવ તે આવેલા વિચારોની દિશાને ધ્યાનમાં, લક્ષમાં, કાબુમાં રાખી અને અણસમજણના વિચારથી દૂર રહી શકે છે. તેમણે ૧) સમજણનું બંધારણ બનાવ્યું. ૨) વિષય અને તેનો કર્તા સાથે સંબંધ ૩) સમય અને તેનો વિચાર સાથે અવકાશ ૪) ૧૨ જુદી જુદી વિચાર દિશાઓ માટે વિચારોના બંધારણની વ્યવસ્થા કરી.

ડેવીડ હયુમ: એમણે કહ્યું કે કથનના બે પ્રમાણ હોય છે. પહેલું પ્રમાણ પૂરવાર થઈ શકે અને બીજું પ્રમાણ અલંકારિક હોય છે. જેમ ૨+૨=૪ અને ખમીસ કાળું છે. કાન્તે કહ્યું કે કથનના બે પ્રમાણની બે જુદી દૃષ્ટિ હોઈ શકે. એક સ્પષ્ટ અનુભવ સાથે હોય ત્યારે, બીજાં માટે અનુભવના આધારની જરૂર નથી.

હું કેવી રીતે જ્ઞાન પામી શકું? જ્ઞાનની ક્ષમતા શું છે? જ્ઞાનની હદ ક્યાં છે? તે માટે ૧) જોર્જ લોક ૨) જોશ બર્કલી ૩) ડેવીડ હયુમને વાંચશો.

ક્રિશ્ચિયન અને ઈસ્લામ ધર્મનું તત્ત્વચિંતન બાઈબલ અને કુરાનમાં છે. બન્ને દર્શનો ભારતીય દર્શન કરતાં જુદા છે. આ દર્શનો પુનર્જન્મમાં માનતા નથી. એટલે મૃત્યુ પછી ભગવાન એ આત્માનો ન્યાય કરે છે એમ માને છે, તેથી કર્તા-કર્મની વ્યવસ્થાનો આધાર જુદો છે.

પ્રકરણ ૨

ભારતીય દર્શન

ભારતીય તત્ત્વચિંતનના પ્રથમ યુગમાં સત્પુરુષના કહેલા ઉપદેશ તથા શાસ્ત્રો કંઠસ્થ હતાં. ત્યારબાદ પછીના બદલાતા યુગમાં શાસ્ત્ર અને સૂત્રો તે યુગની ભાષામાં લખાયાં છે.

મીમાંસા, નૈયાયિક, સાંખ્ય, જૈન, બૌદ્ધ, એ પાંચ દર્શનો બંધ મોક્ષાદિ ભાવને સ્વીકારનારા આસ્તિક દર્શન છે. મીમાંસાનાં બે દર્શન છે. પૂર્વ મીમાંસા 'જૈમીની' અને ઉત્તર મીમાંસા 'વેદાંત' નામે પ્રસિદ્ધ છે. પૂર્વ મીમાંસાના (જૈમીની) અભિપ્રાયે જીવ અસંખ્ય છે. વેદાંતના અભિપ્રાયે આત્મા સર્વવ્યાપક છે. ચાર્વાક છઠ્ઠું દર્શન છે. બૌદ્ધ, જૈન સિવાયનાં દર્શનો વેદ આશ્રિત દર્શન છે.

પાંચેય આસ્તિક દર્શનમાં જગત માટે અનાદિની માન્યતા છે. બૌદ્ધ, સાંખ્ય, જૈન અને પૂર્વ મીમાંસાના (જૈમીની) અભિપ્રાયે સૃષ્ટિકર્તા એવો કોઈ ઈશ્વર નથી. વેદાંતને અભિપ્રાયે આત્માને વિષે જગત, કલ્પિતપણે ભાસે છે અને તે રીતે ઈશ્વર કલ્પિતપણે કર્તા સ્વીકાર્યો છે. નૈયાયિક અભિપ્રાયે તટસ્થપણે ઈશ્વર કર્તા છે તથા ઈશ્વર સર્વવ્યાપક છે. યોગને અભિપ્રાયે નિયંતાપણે ઈશ્વર પુરુષ વિશેષ છે.

ચાર્વાક દર્શનમાં ચરૂ એટલે મીઠાશ અને વાક એટલે વાણી છે. તેથી ચાર્વાકનો અર્થ મીઠીવાણી થાય. ચાર્વાદિક ભગવાનનો સ્વીકાર કરતા નથી પણ એમની મુખ્યત્વે ત્રણ માન્યતા છે. ભૌતિકવાદી, કુદરતનો આધાર લેનાર તથા નવા વિચારક છે. નવા વિચારક ભગવાનને માને છે પણ મરણ સુધી જ માને છે. ચાર્વાક પંચ મહાભૂતની મુખ્યતા ધરાવે છે.

હવે બધાં દર્શનોને વિસ્તારથી વિચારીએ.

ઉત્તર મીમાંસા – વેદાન્ત : વેદાન્તના મુખ્ય ત્રણ અંગ છે, સાંસારિક સુખ, દૈહિક સુખ અને પારમાર્થીક સુખ (મોક્ષ, મુક્તિ) છે. આની સમજણ મુખ્યત્વે ક્રિયા-વિચાર-પરમાર્થમાંથી મળે છે જેને ધર્મ કહેવામાં આવે છે.

ધર્મનાં મુખ્ય ચાર અંગ છે (૧) નીતિ-નિયમ (૨) અર્થ (ધન મેળવવાનો પુરુષાર્થ) (૩) કામ (ઈચ્છા પૂર્ણ કરવાની તાલાવેલી) (૪) મોક્ષ એટલે દેહમાંથી આત્માની મુક્તિ છે. અર્થાત્ મુક્ત આત્માને ફરીથી જન્મ જરા મરણનાં દુઃખ ભોગવવાં પડતાં નથી. આ ચાર અંગને સફળ કરવા જીવનને ચાર આશ્રમમાં ઉંમર પ્રમાણે વહેંચણી થઈ. (૧) બ્રહ્મચર્ય (૨) ગૃહસ્થ (૩) વાનપ્રસ્થાન અને (૪) સન્યાસ. આ આશ્રમો લક્ષને પુર્ણ કરવા માટે રચાયા છે. જીવનનો આધાર પાંચ મૂળભૂત તત્ત્વઃ ૧) પૃથ્વી ૨) જળ ૩) વાયુ ૪) તેજ ૫) આકાશ છે.

વેદને વેદાન્તમાં સુત્રબદ્ધ કરેલ છે. વેદાન્ત તે વેદનો સાર છે. વેદ, જીવ-સંસાર-ઈશ્વરના સંબંધનું જ્ઞાન આપે છે એને ઉપનિષદ પણ કહેવામાં આવે છે. ઉપનિષદનો અર્થ ગુરુ શિષ્યને નજીક રાખી જ્ઞાન આપવાની પ્રવૃત્તિ કરે તે છે. બાદરાયણ અથવા વ્યાસજીએ લેખિત સૂત્રો આપ્યાં. બ્રહ્મસૂત્ર, ઉપનિષદ અને ભગવદ્ગીતાને પ્રસ્થાનત્રય કહેવામાં આવે છે.

જુદા જુદા આચાર્યોએ વેદાન્તને જુદી જુદી દષ્ટિથી સમજાવ્યા છે.

૧) શંકરાચાર્ય : બ્રહ્મ સત્ય છે. જગત મિથ્યા છે. સર્વ નિયતિ (નિશ્ચિત) છે. બ્રહ્મ ઉત્પત્તિ, સ્થિતિ અને લય પ્રમાણે ઉદ્ભવે છે. બ્રહ્મ અને પરમાત્મા એક જ છે. મનુષ્ય પરમાત્માનો જ અંશ છે. એટલે આત્મા છે. અજ્ઞાનદશામાં મનુષ્ય માયાને લીધે પોતાને જાણતો નથી, પણ એ પોતાના મૂળ સ્વરૂપને જાણી શકે છે. સાક્ષીભાવ થઈ શકે છે. એક આત્મા બીજા આત્માને રાગ, દ્વેષ અને અજ્ઞાનના આધારે ઓળખે છે.

સત્યાત્રય મિથ્યા ત્રણ પ્રકારે છેઃ ૧) પ્રતીભાષિક-દાખલા તરીકે સર્પને દોરડું માનવું, સોનું અને ઘરેણાં ૨) વ્યાવહારિક ૩) પારમાર્થિક

તત્ત્વ પ્રત્યે વિવેક રાખી, જ્ઞાનની સાધનાથી આત્માનો મોક્ષ (મુક્તિ) થઈ

શકે છે. આ જન્મમાં મુક્તિ મળી શકે છે. જીવનમુક્તિ મળે તો જીવન પછી કેવલ અદ્વૈત પ્રાપ્ત થઈ શકે છે.

શંકરાચાર્યએ જ્ઞાન અને જ્ઞાનસાધના ઉપર ભાર આપ્યો. રામાનુજાચાર્યએ ભક્તિ માટે પુષ્ટિમાર્ગ અને શરણાગતિ માટે પુરુષાર્થ કરવો એમ કહ્યું.

૨) રામાનુજાચાર્ય : અદ્વૈત એ વિશિષ્ટ છે. બ્રહ્મ પરમાત્મા એ આત્મા કરતાં જુદી સત્તા હોવાથી દ્વૈત છે. આત્મામાં વિશેષ ગુણ આવવાથી એને સગુણબ્રહ્મન કહેવાય. તેથી જગત મિથ્યા નથી. પરમાત્માની સત્તા છે.

૩) નીમ્બકાચાર્ય : તેઓ માનતા હતા કે દ્વૈત બીજા દ્વૈતથી સ્વરૂપથી જુદું છે.

૪) માધવાચાર્ય : તેઓ માનતા હતા કે વિષ્ણુની સત્તા તે અંતિમ સત્ય છે.

૧) એક જીવ-બીજો જીવ, ૨) એક જીવ અને જગત, ૩) એક જીવથી પરમાત્મા ૪) એક જગતથી બીજા જગત સાથે સરખામણી નથી.

૬) વલ્લભાચાર્ય : એ શુદ્ધ અદ્વૈતમાં અને ભાગવતપુરાણમાં માનતા હતા.

જૈમીની – પૂર્વ મીમાંસા : એ વેદાંતમાં કહેલી ક્રિયાને અપનાવે છે. એક સૂત્ર ઉચ્ચાર તે ચમત્કારિક શક્તિ છે એમ માને છે. જીવ અસંખ્ય છે.

વૈશેષીક : એ સાત તત્ત્વમાં માને છે. ૧) દ્રવ્ય ૨) ગુણ ૩) ક્રિયા ૪) સામાન્ય ૫) વિશેષ ૬) સમવાય ૭) અભવ્ય તેનો અભિપ્રાય નૈયાયિક જેવો છે.

નૈયાયિક : સતને માને છે. તેમાં જ્ઞાનનો આધાર વધારે હોય છે. એ વાદ એટલે ૧) શુદ્ધવાદ ૨) જલ્પ (જગતની ઈચ્છા) ૩) વીતન્ડાવાદ (ભૂલ દેખાડવી) ૪) છલમાં માને છે.

સાંખ્ય : સાંખ્ય મતના પ્રણેતા કપીલમુનિ હતા, એમનું કહેવું હતું કે સત્ અને સિદ્ધાંત બે ભાગમાં વહેંચાયેલાં છે. તેમના અભિપ્રાયે સૃષ્ટિકર્તા એવો કોઈ ઈશ્વર નથી.

પુરુષ અને પ્રકૃતિમાં પુરુષ આત્મજ્ઞાન ધરાવે છે. પ્રકૃતિમાં બુદ્ધિ નથી પણ શક્તિ છે. જે શક્તિ વસ્તુ સ્વરૂપને જાણવા માટે વાપરી શકાય છે. પુરુષ અને પ્રકૃતિ જુદી જુદી દિશામાં કામ કરે છે. પુરુષનું કામ પ્રકૃતિમાંથી છૂટવાનું છે. ક્ષણિક સુખમાંથી છૂટી કેવળજ્ઞાન પામવાનું છે.

પ્રકૃતિના ત્રણ અંગ છે.

૧) સત્વ-એનો રંગ સફેદ છે. જે શાંતિનું પ્રતીક છે. ૨) રજસ-જેનો રંગ લાલ છે. તે શક્તિનું પ્રતીક છે. ૩) તમસ-તેનો રંગ કાળો છે. જે મંદબુદ્ધિનું પ્રતીક છે.

આયુર્વેદિક જ્ઞાન કહે છે કે તંદુરસ્ત શરીરમાં સત્વ, રજસ અને તમસ પ્રકૃતિનું સમતોલન હોવું જોઇએ, તામસીક પ્રકૃતિનો માણસ બહુ ઉશ્કેરાય છે.

યોગ: પતંજલિ યોગના પ્રણેતા કહે છે કે પાંચ પ્રકારની ચૈત્યભુમિ છે. ૧) મૂઢ ૨) શિપ્ત ૩) વિકશિપ્ત ૪) એકાગ્ર ૫) નિરોધ

અષ્ટાંગ યોગ ૧) યમ: એટલે શું કરવું. ૨) નિયમ-કરેલા નિયમ પ્રમાણે વર્તવું. ૩) આસન-શરીરનો વ્યાયામ. ૪) પ્રાણાયામ-શ્વાસ ઉપર વિજય. ૫) પ્રત્યાહાર-ધારણાની તૈયારી-આહારનું સમતોલન. ૬) ધારણા-લક્ષની તૈયારી. ૭) ધ્યાન-લક્ષ ઉપર એકાગ્રતા. ૮) સમાધિ-આત્મ સ્વરૂપમાં સ્થિરતા.

બુદ્ધધર્મ

બુદ્ધ ધર્મ શરૂ કરનાર ગૌતમ બુદ્ધ હતા. એમનું કહેવું હતું કે સત્યને સમજવાનું છે, જાણવાનું નથી. અજ્ઞાનનું આવરણ, તર્કબુદ્ધિથી ખસેડવાનું છે. એમનો ઉપદેશ દુ:ખ અને પીડા દૂર કરવા માટે છે.

ચાર મુખ્ય સત્ય ૧) દુ:ખ ૨) દુ:ખનું કારણ ૩) દુ:ખના કારણને સમજવું ૪) દુ:ખ દૂર કરવાનો ઉપાય છે.

ક્ષણીકવાદ એટલે ક્ષણે ક્ષણે ચેતનામાં બદલાવ આવે છે અને કોઈ પણ પદાર્થ-તત્ત્વ નાશવંત નથી.

પાંચ પ્રકારના મુખ્ય વિચાર: ૧) રૂપ સ્કંધ ૨) વેદના સ્કંધ ૩) સત્ય સ્કંધ ૫) સંસ્કાર સ્કંધ ૬) વિજ્ઞાન સ્કંધ છે. વિચારની પરિપક્વતા, તત્ત્વગુણ સમજવું અને આત્માને જાણવો એનો ઉદ્દેશ છે.

આઠ પ્રકારની રીતથી સમજણ આવે છે. ૧) સમ્યક્ દૃષ્ટિ ૨) સમ્યક્ સંકલ્પ ૩) સમ્યક્ વાક ૪) સમ્યક્ કર્મ ૫) સમ્યક્ જીવ ૬) સમ્યક્ વ્યાયામ ૭) સમ્યક્ સ્મૃતિ ૮) સમ્યક્ સમાધિ.

ગૌતમ બુદ્ધે કહ્યું કે નિર્વાણ દશામાં દરેક આત્માનું જ્ઞાન સરખું હોય છે.

પ્રકરણ 3

જૈન દર્શન

જૈન દર્શનના પ્રણેતા પહેલા તીર્થંકર ઋષભદેવ ભગવાન હતા. અને મહાવીર સ્વામી ૨૪મા તીર્થંકર હતા. શુદ્ધ આત્મસ્વરૂપ તે પરમાત્મા સ્વરૂપ છે. દરેક આત્મા પરમાત્મા થવાની ક્ષમતા ધરાવે છે. આત્મજ્ઞાન તે પ્રત્યક્ષ અનુમાન શબ્દ પ્રમાણથી મળી શકે છે. તીર્થંકર દેવ અને તેમના ઉપદેશનું અનુમાન, આત્મજ્ઞાની સદગુરૂ એટલે તેમના પ્રત્યક્ષ શબ્દ પ્રમાણ, એ શાસ્ત્રના આધારે મળી શકે છે.

અનેકાંતવાદ : જૈન દર્શનમાં તત્ત્વચિંતનનો પાયો છે

જૈન દર્શન એમ માને છે કે, અનેક નયની તર્કશક્તિથી સત્ય જાણી શકાય તે અનેકાંતવાદ છે. જૈન દર્શન સ્યાદ્‌વાદમાં માને છે. સપ્તભંગી એટલે ૧) સ્યાદ અસ્તિ ૨) સ્યાદ નાસ્તિ ૩) સ્યાદ અસ્તિ નાસ્તિ ૪) સ્યાદ અવ્યક્તમ ૫) સ્યાદ અસ્તિ અવ્યક્તમ ૬) સ્યાદ નાસ્તિ અવ્યક્તમ ૭) સ્યાદ અસ્તિ, નાસ્તિ અવ્યક્તમ છે. સપ્તભંગીના આધારે આત્મા નિત્ય, અનિત્ય, પરિણામી, અપરિણામી, સાક્ષી અને સાક્ષીકર્તા છે તે અનેકાંતવાદની દ્રષ્ટિથી જણાય છે.

જૈન દર્શન અને બીજા દર્શનોની આત્માના પર્યાય માટેની માન્યતા :

જૈન દર્શન સ્યાદ્‌વાદની દષ્ટિના આધારે જ્ઞાની આત્માને (પરમાત્મા સ્વરૂપે) પર્યાય દ્રષ્ટિરૂપે અખંડ સ્વરૂપમાં નિત્ય, અપરિણામી અને સાક્ષીકર્તા માને છે, અને ત્રણલોકની અજ્ઞાન દશામાં આત્માને પર્યાય દ્રષ્ટીરૂપે અનિત્ય, પરિણામી અને સાક્ષીરૂપે માને છે. વેદાંત અને સાંખ્ય આત્માને પરમાત્માનો અંશ માને છે તેથી અનિત્ય, પરિણામી અને સાક્ષીકર્તા માનતા નથી. યોગ અને નૈયાયિક

પરમાત્મા છે, અને સાક્ષીકર્તા જ છે એમ માને છે જયારે બૌદ્ધ ધર્મ આત્મા અનિત્ય અને પરિણામી હોવાથી તેની દશા અનિત્ય છે, એમ માને છે.

	જૈન	વેદાન્ત	બુદ્ધ	સાંખ્ય	યોગ	નૈયાયિક
નિત્ય	✓	✓	✕	✓	✓	✓
અનિત્ય	✓	✕	✓	✕	✕	✕
પરિણામી	✓	✕	✓	✕	✕	✕
અપરિણામી	✓	✓	✕	✓	✕	✕
સાક્ષી	✓	✓	✕	✓	✕	✕
સાક્ષીકર્તા	✓	✕	✕	✕	✓	✓

✓ - માન્યતા ✕ - અમાન્યતા

તત્ત્વચિંતક તીર્થંકર મહાવીરસ્વામી

તત્ત્વ એટલે પદાર્થનું રહસ્ય અથવા તેનો સાર છે. દ્રવ્યના કે પદાર્થના ગુણ તથા પર્યાયની જેણે સમજણ પ્રાપ્ત કરી છે અને જેનાં વચનોથી દ્રવ્ય વિશેની શંકાનું સમાધાન થાય તે તત્ત્વચિંતક છે. તીર્થંકર મહાવીરસ્વામી આવા મહાન તત્ત્વચિંતક હતા. તેમનાં બોધવચનો, દેશનારૂપે ગણધરોએ આગમ શાસ્ત્રમાં પ્રગટ કર્યાં છે, જે જૈન ધર્મનો મુખ્ય સાર છે. જીન એટલે ભગવાન અને જૈન એટલે ભગવાનનો શિષ્ય જેનો ધર્મ પદાર્થના (આત્મદ્રવ્ય) સ્વભાવને જાણી અખંડ સુખની પ્રાપ્તિ કરવી એવો ભગવાનના બોધનો સાર છે. જેને ફળસ્વરૂપે આત્મા પરમાત્માપદની પ્રાપ્તિ કરી શકે તથા સિદ્ધલોકમાં સ્થિતિ કરી શકે છે. તીર્થંકર મહાવીરસ્વામીએ કેવળજ્ઞાનની દશામાં મોક્ષની પ્રાપ્તિ કરી.

વીતરાગપ્રભુ તીર્થંકરોનો બોધ આગમશાસ્ત્રમાં પ્રગટ છે. શ્વેતાંબર માન્યતા પ્રમાણે ૪૫ આગમ છે, જેમાં ૧૧ અંગ, ૧૨ ઉપાંગ, ૪ મૂળ, ૬ છેદ, ૧૦ પયત્રા અને ૨ ચુલીકાનો સમાવેષ છે. સ્થાનકવાસી માન્યતા પ્રમાણે ૩૨ આગમ છે. જેમાં ૪ છેદ અને ૧ આવશ્યક છે. પયત્રા અને ચુલીકા નથી અને અંગ, ઉપાંગ મૂળ શ્વેતાંબર માન્યતા પ્રમાણે છે. દિગંબર માન્યતા પ્રમાણે આગમ શાસ્ત્ર હતાં પણ તેમના વ્યવચ્છેદ થઈ જવાથી પરમાગમ તથા બીજાં શાસ્ત્રોને આગમ જેવું મહત્ત્વ આપે છે. પરમાગમ અટલે પાંચ શાસ્ત્ર આચાર્ય કુંદકુંદાચાર્યે લખેલાં છે.

જેમાં સમયસાર, નિયમસાર, પ્રવચનસાર, પંચાસ્તિકાય અને અષ્ટપાહુડનો સમાવેશ થાય છે. સર્વ આગમશાસ્ત્ર માગધી અથવા સંસ્કૃત ભાષામાં લખ્યા હોવાથી તત્ત્વચિંતન માટે ભાષાજ્ઞાન હોવું ખૂબ જરૂરી છે.

આ કાળમાં શ્રીમદ્ રાજચંદ્ર લખે છે કે,

''જિનપ્રવચન દુર્ગામ્યતા, થાકે અતિ મતિમાન
અવલંબન શ્રી સદ્ગુરૂ, સુગમ અને સુખખાણ.''

તેથી આગમ સમજવા માટે સત્પુરૂષની જરૂર છે. સદ્ગુરૂ જેમણે વીતરાગપ્રભુના બોધને આધારે આત્મઅનુભવ કર્યો છે. સ્વસ્વરૂપની સ્થિતિ કરી છે અને જેમણે શાસ્ત્રની ઉંડી સમજણ પ્રાપ્ત કરી છે તેવા જ સદ્ગુરૂ શિષ્યને જ્ઞાન આપી શકે. સમકિત કરાવી શકે.

મહાન વૈજ્ઞાનિક તીર્થંકર મહાવીરસ્વામી.

મહાવીરસ્વામી મહાન વૈજ્ઞાનિક હતા, તે એમના બોધ દ્વારા આજના આધુનિક જગતને જણાય એમ છે. જૈન ધર્મમાં વિનય અને વિવેકના આધારે સત્ય જાણવાની પ્રક્રિયા છે. વર્તમાનમાં જે જ્ઞાનગુણના આધારે, વૈજ્ઞાનિકોએ અનંત શોધ કરી છે, તે ગુણ આત્માનો છે. આત્માની અરૂપી દશા તથા અનંત ગુણની સાક્ષી ન મળવાથી, આજનો વૈજ્ઞાનિક તેને પૂરવાર કરી શકતો નથી ત્યારે મહાવીરસ્વામીએ આત્મજ્ઞાન દ્વારા હજારો વર્ષ પહેલા બોધ આપ્યો તેનો અનુભવ જયારે મુમુક્ષ કરે ત્યારે તીર્થંકરો ઉપર અહોભાવ થાય છે. જ્ઞાનગુણનો આધાર શ્રદ્ધા અને આત્માનો અનુભવ છે. બીગ બેન્ગ, બ્લેક હોલ, બ્રહ્માંડ, ગેલેક્સી તેની શરૂઆત કોઈ વૈજ્ઞાનિક જણાવી શકતું નથી, મહાવીર સ્વામીએ પણ જગતને અનાદિ અનંતની રચના કહી છે.

આત્મા નિત્ય હોવાથી તેના મૂળભૂત ગુણો, અજર, અમર, અવિનાશી, અરૂપી, અણાહારી, જ્ઞાનસ્વભાવી, સ્વપરપ્રકાશક, ચૈતન્યઘન, સહજઆનદ, અવ્યાબાધસુખ, અગુરૂલઘુ જેવા અનંતગુણ ધરાવે છે, જે ત્રણે કાળ કદી ક્ષય થતા નથી.

જૈન ધર્મની જગતહિતસ્વિતા

'જૈનના એક એક પવિત્ર સિદ્ધાંત પર વિચાર કરતાં આયુષ્ય પૂર્ણ થાય તો પણ પાર પામીએ નહીં તેમ રહ્યું છે. બાકીના સઘળા ધર્મમતોના વિચાર જિનપ્રણીત વચનામૃતસિંધુ આગળ એક બિંદુરૂપ પણ નથી. જૈન જેણે જાણ્યો અને સેવ્યો તે કેવળ નિરાગી અને સર્વજ્ઞ થઈ જાય છે. એના પ્રવર્તકો કેટલા પવિત્ર પુરુષો હતા! એના સિદ્ધાંતો કેવળ અખંડ સંપૂર્ણ અને દયામય છે. એમાં દૂષણ કાંઈ જ નથી. કેવળ નિર્દોષ તો માત્ર તેનું દર્શન છે. એવા એક્કે પારમાર્થિક વિષય નથી કે જે જૈનમાં નહીં હોય અને એવું એક્કે તત્ત્વ નથી કે જે જૈનમાં નથી. એક વિષયને અનંત ભેદે પરિપૂર્ણ કરનાર તે જૈનદર્શન છે. પ્રયોજનભૂત તત્ત્વ એના જેવું ક્યાંય નથી. એક દેહમાં બે આત્મા નથી; તેમ આખી સૃષ્ટિમાં બે જૈન એટલે જૈનની તુલ્ય એક્કે દર્શન નથી. આમ કહેવાનું કારણ શું? તો માત્ર તેની પરિપૂર્ણતા, નિરાગિતા, સત્યતા અને જગતહિતસ્વિતા.''

–શ્રીમદ્ રાજચંદ્ર

જૈન ભૂગોળ

મહાવીર સ્વામીના કેવળજ્ઞાનનું પ્રમાણ જૈન ભૂગોળ એટલે ત્રણલોક અને સિદ્ધલોક તથા લોક-આલોકનું આકાશમાં હોવાપણાનો પૂરાવો પરમાત્મા આપે છે.

ત્રણ લોક એટલે દેવલોક, મધ્યલોક અને અધોલોક (નારકી)માં અજ્ઞાની દશામાં આત્મા જન્મ, જરા, મરણના અનંત દુઃખોને ભોગવી રહ્યો છે. દેવ તિર્યંચ મનુષ્ય અથવા નારકીમાં જન્મ-જરા મરણ અને અનંત ભવોથી કરેલા કર્મને આધારે આત્માને ૧ થી ૫ ઈન્દ્રિયોવાળા શરીર (દેહ)ની પ્રાપ્તિ થાય છે. મનુષ્યદેહમાં ૫ ઈન્દ્રિય અને મન તથા બુદ્ધિની પણ પ્રાપ્તિ છે. ઉત્પાત વ્યય અને ધ્રુવની પ્રક્રિયા, અધિષ્ઠાન (વસ્તુ ઉત્પન્ન થઈ, સ્થિર રહી, લય પામવી) તે ભગવાને આપેલા બોધ (દ્વાદશાંગી, આગમ) ના આધારે પ્રગટ છે.

જૈન ભૂગોળ લોકની વ્યવસ્થા

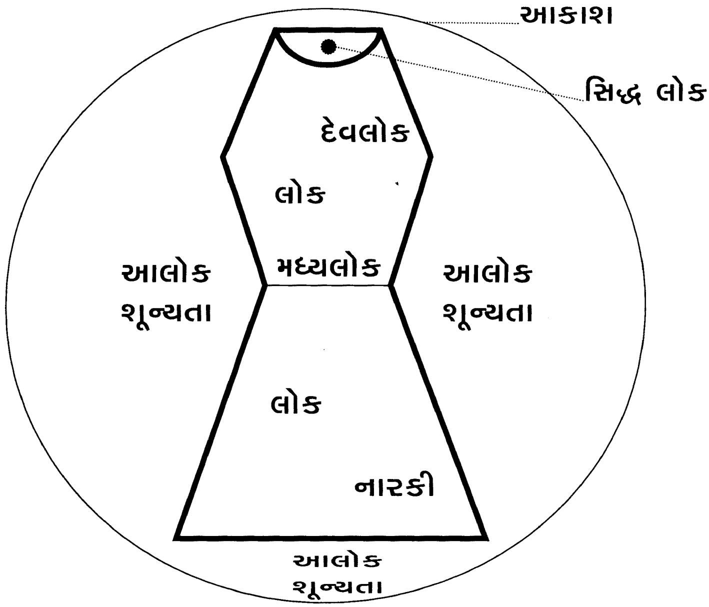

- આકાશ દ્રવ્યમાં લોક તથા આલોકનો સમાવેશ છે. આલોકમાં શૂન્યતા છે.
- લોકમાં ત્રણલોક અને સિદ્ધલોકનો સમાવેશ છે.
- ત્રણલોક અને સિદ્ધલોકમાં છ દ્રવ્ય પ્રગટ છે.
- છ દ્રવ્યઃ જીવ, પુદગલ (જડ દ્રવ્ય), ધર્મ, અધર્મ, આકાશ અને કાળ છે. દ્રવ્યના ગુણ તથા તેનાં પર્યાય હોય છે.
- જીવનો ગુણ મુખ્યત્વે જ્ઞાન છે. અરૂપી દશામાં જ્ઞાન સ્વભાવી આત્મા અજ્ઞાની દશામાં મિથ્યાત્વ સાથે ત્રણ લોકમાં દેવ, મનુષ્ય, તિર્યંચ અને નારકીમાં જન્મ-જરા-મરણનાં અનંત દુઃખ ભોગવે છે.
- મનુષ્ય યોનિમાં આત્મા જ્યારે સત્‌દેવ, સદ્‌ગુરૂ અને સત્‌શાસ્ત્રનાં બતાવેલા માર્ગનો વિચાર કરે છે, મનન, ચિંતન કરે છે, ત્યારે ઉપાદાન અને નિમિત્તના આધારે મિથ્યાત્વ દૂર થઈ, ભેદજ્ઞાન થાય છે. આત્મા શુદ્ધ સ્વસ્વરૂપમાં સ્થિતિ કરી, મોક્ષ એટલે સિદ્ધલોકમાં અખંડ સ્થિતિ કરી અવ્યાબાધ સુખને ભોગવે છે. તેથી નિયતી, કાલલબ્ધિ અને સ્વભાવ પાંચ

સમવાય સાથે હોય છે

- પુદ્‌ગલ (જડદ્રવ્ય): તેના મુખ્યત્વે ગુણ સ્પર્શ, રસ, ગંધ, રૂપ, શ્રુત છે. પુદ્‌ગલ રૂપી અને અરૂપી દશામાં હોઈ શકે અને પુદ્‌ગલ પરમાણુનો સ્વભાવ મિલનસાર હોવાથી, એક બીજાની સાથે ભળી શકે અને સ્કંધ બને છે.
- ધર્મની પર્યાય અરૂપી હોય છે અને તે ગતિ સહાયક દ્રવ્ય છે.
- અધર્મની પર્યાય અરૂપી હોય છે અને તે સ્થિતિ સહાયક દ્રવ્ય છે.
- આકાશ અરૂપી દ્રવ્ય છે અને તે બીજા બધાં દ્રવ્યનો સમાવેશ કરે છે.
- કાળ દ્રવ્યના પરમાણું મિલનસાર નથી. કાળ ઔપચારિક દ્રવ્ય ગણાય છે, તેથી પંચાસ્તિકાયમાં કાળનું અસ્તિત્વ નથી.

વીતરાગપ્રભુનો બોધ મુખ્યત્વે બે પ્રકારે, સિદ્ધાંતબોધ અને ઉપદેશબોધ છે

સિદ્ધાંતબોધમાં દ્રવ્ય-પદાર્થનું સિદ્ધ થયેલ સ્વરૂપ સમજાવ્યું છે. વીતરાગપ્રભુના સિદ્ધાંતબોધમાં સ્યાદ્‌વાદની દ્રષ્ટિ હોવાથી, ત્રણે ફીરકાઓ અને અનેક વાડાના વિદ્વાન આચાર્યો, જૈન ધર્મના મૂળભૂત સિદ્ધાંતમાં એક જ વિચારધારાને વળગી રહ્યા. આના પરિણામ રૂપે ૨૫૦૦ વર્ષ પછી પણ સિદ્ધાંતિક એકતા હોવાથી જૈન સમુદાયમાં મુખ્ય વિચારધારામાં તિરાડ નહીં પડી છતાં જુદા જુદા આચાર્યોએ જે ઉપદેશ આપ્યો તે પ્રમાણે શ્રાવક-શ્રાવિકાએ ગૃહસ્થદશામાં ઉપદેશને પોતાના આચરણમાં મૂકી જૈન ધર્મ સમજવાનો અથાગ પુરૂષાર્થ કર્યો છે, અને આત્માના સ્વરૂપને જાણવાનું મૂળ લક્ષ્ય પ્રાપ્ત કર્યું છે.

સિદ્ધાંતબોધ

જૈન ધર્મના મુખ્ય સિદ્ધાંત મારી સમજ પ્રમાણે આપને નમ્રપણે જણાવું છું.

(૧) ૬ દ્રવ્ય : ૧) જીવ - અનંત જીવ દ્રવ્ય છે ૨) પુદ્‌ગલ - અનંત પુદ્‌ગલ પરમાણુ છે ૩) ધર્મ - જીવ અને અજીવને ગતિ સહાયક છે ૪) અધર્મ - જીવ અને અજીવને સ્થિરતા સહાયક છે ૫) આકાશ - અવકાશ ૬) કાળ - સમય (પર્યાયની માત્રા છે)

ત્રણ લોકમાં જીવ તથા પુદ્‌ગલ દ્રવ્ય ગતિ અને સ્થિતિની સહાયથી લોકમાં આવાગમન કરે છે દ્રવ્યના ગુણ અને પર્યાય તે કાળદ્રવ્ય હોવાનાં પ્રમાણને આધારે મળે છે. કાળદ્રવ્ય એક પ્રદેશાત્મક છે તથા તેનો ગુણ મિલનસાર નથી.

(૨) પંચાસ્તિકાય: પાંચ દ્રવ્ય જીવ, પુદ્‌ગલ, ધર્મ, અધર્મ અને આકાશ તેનું અસ્તિત્વ છે. આકાશ અનંત પ્રદેશાત્મક, જીવ, ધર્મ અને અધર્મ અસંખ્ય પ્રદેશાત્મક તથા પુદ્‌ગલ એક પ્રદેશાત્મક મીલનસાર દ્રવ્ય છે. આ પાંચ દ્રવ્યના અસ્તિત્વથી ત્રણલોકની ઉત્પત્તિ છે.

(૩) નવતત્ત્વ: ૧) જીવ-ચેતન તત્ત્વ ૨) અજીવ- જડ તત્ત્વ (પુદ્‌ગલ) ૩) પુણ્ય-શુભ ભાવનું ફળ ૪) પાપ-અશુભ ભાવનું ફળ ૫) આશ્રવ-કર્મનું આવવું ૬) સંવર-કર્મને રોકવા ૭) નિર્જરા-કર્મનો ક્ષય કરવો ૮) બંધ-અનંત જન્મ-મરણનું કારણ છે. ૯) મોક્ષ-આત્માની મુક્ત દશા.

જીવ, પુદ્‌ગલ, આશ્રવ, સંવર, બંધ, નિર્જરા, અને મોક્ષ છે. દિગંબર માન્યતા પ્રમાણે ૭ તત્ત્વ છે. દિગંબર માન્યતા પ્રમાણે પુણ્ય તથા પાપ તે આશ્રવમાં સમાય છે. જીવનો પુદ્‌ગલ કર્મ સાથેનો સંબંધ તથા તેનાં પર્યાય તે બાકી રહેલા ૭ તત્ત્વની સમજણથી પ્રાપ્ત થાય છે.

(૪) ૬ પદ: ૧) આત્મા છે -દેહથી આત્મા ભિન્ન તત્વ છે ૨) નિત્ય છે-આત્મા અવિનાશી છે ૩) કર્તા છે-આત્મા કર્મનો કર્તા છે ૪) ભોક્તા છે-આત્મા કર્મનો ભોક્તા છે ૫) મોક્ષ છે-આત્માની મુક્તિ (કર્મથી) થઈ શકે છે ૬) મોક્ષના ઉપાય છે-સદ્‌ગુરુનો બોધ, દર્શન, જ્ઞાન, ચારિત્ર, સમાધિ, વૈરાગ્ય, ભક્તિ અને સંયમ તેનો ઉપાય છે.

આત્મા છે, આત્મા નિત્ય છે, આત્મા કર્તા છે, આત્મા ભોકતા છે, મોક્ષ છે અને મોક્ષના ઉપાય છે, તે આત્મા હોવાનું પ્રમાણ છે તથા આત્મા જન્મ-જરા-મરણનાં દુઃખોથી મુક્ત થઈ અવ્યાબાધ સુખની પ્રાપ્તિ કરી શકે છે.

(૫) ૪ યોગ : ૧) ધર્મકથાનુયોગ-પુરાણ પુરુષની કથા તથા બોધ ૨) દ્રવ્યાનુયોગ- મુખ્યત્વે જીવ તથા અજીવ તત્ત્વનો સિદ્ધાંત. ૩) કરૂણાનુયોગ-કર્મનાં સિદ્ધાંત અને તેની જાણકારી. ૪) ચરણાનુયોગ-આત્માના સંયમ પાળવાની

માટેની પદ્ધતિનું જ્ઞાન તે આ યોગમાં છે.

(૬) ૧૪ ગુણસ્થાનક: ૧) મિથ્યાત્વ-દેહથી આત્મા ભિન્ન છે એનો અનુભવ થાય. ૨) સાસ્વાદન-મુક્તિ માટેની ક્ષણિક ભાવના થાય. ૩) મીશ્રસ્થાનકમાં મુક્તિ માટેનો પુરુષાર્થ થાય. ૪) અવિરતી સમ્યક્દર્શન-ઉત્તમ મુમુક્ષુને સંસારમાં રહીને આત્માનું સ્વરૂપજ્ઞાન થાય. ૫) દેશવિરતિ-દ્રવ્ય, ક્ષેત્ર, કાળ અને ભાવથી પ્રતિબદ્ધ ન રહે-સંસારની ત્યાગભાવના રહે. ૬) પ્રમતસયંત-પ્રમાદ સાથે સાધુ દશાની પ્રાપ્તિ થાય. ૭) અપ્રમતસયંત-વ્રતધારી સાધુની મોક્ષની પરમ જિજ્ઞાસુ સ્થિતિ છે. ૮) અપૂર્વકરણ-શુદ્ધ દશાની પ્રાપ્તિ ક્ષપક તથા ઉપશમ શ્રેણીમાં થાય. ૯) અનિવૃત્તિ બાદર-સૂક્ષ્મ બાદર કર્મનો ક્ષય થાય. ૧૦) સૂક્ષ્મસંપરાય-સૂક્ષ્મ લોભનો ક્ષય થાય. ૧૧) ઉપશમ-કષાયનો ક્ષય થાય. ૧૨) ક્ષીણમોહ-સૂક્ષ્મ મોહ કર્મનો ક્ષય થાય. ૧૩) સંયોગી કેવળી-આત્માની અખંડ સ્વરૂપ સ્થિતિ. દેહ સાથે નિર્વિકલ્પ સમાધિ. ૧૪) અયોગી કેવળી - આત્મા મોક્ષમાં અખંડ સ્થિતિ કરે.

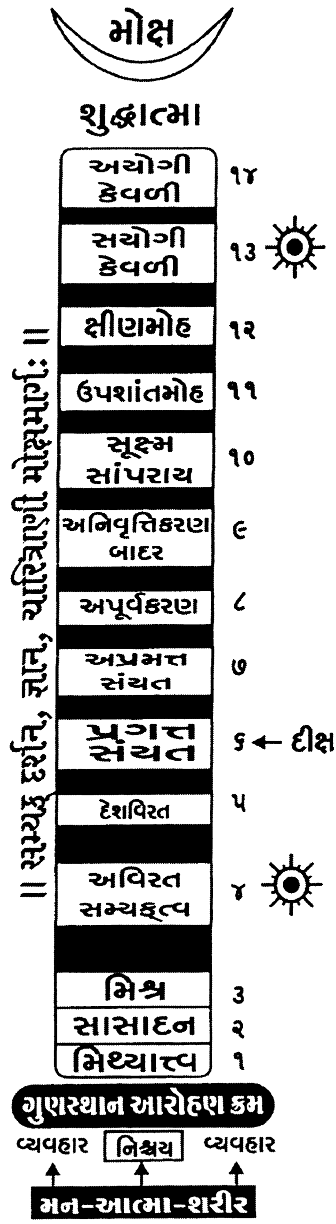

૧૪ ગુણસ્થાનક તે આત્મઅનુભવ તથા અજ્ઞાનદશામાંથી જ્ઞાનદશા અને અંતે કેવળજ્ઞાનની પ્રાપ્તિ તે આત્માની જ્ઞાન તથા ગુણવૃદ્ધિનું બેરોમીટર છે. આત્મા પરમાત્માપદની પ્રાપ્તિ કરે ત્યારે મુમુક્ષુએ જ્ઞાનયાત્રામાં કેવા ગુણસ્થાનકમાંથી પસાર

થઈ, છેવટે મોક્ષની પ્રાપ્તિ કરે છે, તેનો સ્વઅનુભવ વીતરાગપ્રભુના બોધમાં સ્પષ્ટપણે જણાય છે.

તેથી સિદ્ધાંતબોધમાં કેંદ્રબિંદુ જીવદ્રવ્ય-આત્મા છે. આત્માના ગુણ, પર્યાય અને પરદ્રવ્યના ગુણ પણ જાણવા જરૂરી છે. પરદ્રવ્યને જાણવાથી જ આત્માનાં શુદ્ધસ્વરૂપનો પૂર્ણ અનુભવ અને ગુણ, પર્યાયની વિશેષતા સમજાય છે. ઉપદેશબોધમાં કેંદ્રબિંદુ મિથ્યાત્વ છે. આત્મા દેંહ તે હું છું તેવું અનાદિકાળથી મિથ્યાત્વ માન્યતા ધરાવે છે. વૈરાગ અને ઉપશમ બોધના આધારે દેહ અને આત્મા એટલે જીવ અને પુદ્ગલ બે જુદાં દ્રવ્ય છે તેવું જ્ઞાન થઈ શકે છે. સિદ્ધાંતબોધના આધારે, મનુષ્યને સમ્યક્ત્વની (સમકિતની) પ્રાપ્તિ થાય તો અવિરતી સમ્યક્દર્શન થવાથી મોક્ષ નિશ્ચિત થાય છે. ઉપશમબોધમાં જુદા જુદા ફીરકાની આચરણ પદ્ધતિમાં ફેરફાર હોવાથી ગૃહસ્થ તથા સાધુ જીવનમાં સંયમનું પાલન જુદું છે, પણ વિશાળ બુદ્ધિથી વિચાર કરીએ તો વૈરાગ અને ઉપશમના આધારે મિથ્યાત્વ દૂર થઈ દેહ અને આત્મા જુદાં દ્રવ્ય છે એવી શ્રદ્ધા માન્યતા, દ્રઢતા અને પ્રત્યક્ષ અનુભવ મનુષ્યને થઈ શકે એવા લક્ષનો જ બોધ છે.

ઉપદેશબોધ

હવે ઉપદેશબોધ પણ મારી નમ્ર સમજ પ્રમાણે જણાવું છું.

પાંચ મહાવ્રત – પાંચ અણુવ્રત

(૧) સાધુ માટે પાંચ મહાવ્રત અને ગૃહસ્થ માટે પાંચ અણુવ્રત છે. આ વ્રતનું પાલન કરવાથી વિનય, વિવેક, કરૂણા, સંતોષ, અધિકાર જેવા સદ્ગુણોની પ્રાપ્તિ સહજતાથી થાય છે.

પાંચ અણુવ્રત છે ૧) સત્ય-સત્યમય જીવન. ૨) અહિંસા-કોઈની હિંસા ન કરવી એવા સંસ્કાર. ૩) અપરિગ્રહઃ જરૂરિયાત કરતા વધારેની ઈચ્છા ન કરવી. ૪) બ્રહ્મચર્યઃ બ્રહ્મના આચરણમાં શક્તિનો દુરુપયોગ ન કરવો. ૫) અચૌર્યઃ કોઈની પણ વસ્તુ ચોરી નહીં કરવી.

(૨) **આઠ કર્મ :** મનુષ્ય જીવન દરમિયાન ચાર ઘાતિયા અને ચાર અઘાતિયા કર્મનું આવરણ મુખ્યત્વે હોય છે. સત્પુરૂષનાં અનુભવસિદ્ધ વચનોમાં મુમુક્ષુ શ્રદ્ધા કરે, સત્સંગ, ભક્તિથી ચિત્તમાં ત્યાગ, વૈરાગની ભાવના આવે તો મોહનીયકર્મ પાતળાં પડે, અંતરાય ધીરે ધીરે દૂર થાય અને નિર્મળ આત્મા

જ્ઞાનદશાનો અનુભવ કરી શકે છે. વિભાવદશા અને કર્મનો ક્ષય થવાથી સ્વભાવદશા નીચે પ્રમાણે વર્ણવી છે.

ચાર ઘાતિયા કર્મ	વિભાવ દશા	સ્વભાવ દશા
૧) જ્ઞાનાવર્ણિય	અજ્ઞાનતા -મીથ્યાત્વ	અનંતજ્ઞાન
૨) દર્શનાવર્ણિય	દર્શનમોહ	અનંતદર્શન
૩) મોહનીય	રાગદ્વેષભાવ	વિતરાગતા
૪) અંતરાય	અવરોધક કર્મ	અનંતલબ્ધિ
ચાર અઘાતિયા કર્મ		
૫) નામ	દેહની અવસ્થા	અરૂપીદશા
૬) ગોત્ર	ઊંચ-નીચ	અગુરૂલઘુભાવ
૭) આયુષ્ય	જન્મ-મરણના દુઃખ	અખંડદશા
૮) વેદનીય	દેહનું વેદન	સહજ આનંદ

(૩) અઢાર પાપસ્થાનક : આ પાપસ્થાનકથી જીવ દૂર થાય ત્યારે પુણ્યનું નિમિત્ત પ્રગટ થાય છે. આ પાપ સ્થાનક માટે રોજ આલોચના, પ્રતિક્રમણ કરી પાપનાં દુઃખોથી આત્મા મુક્ત થાય તેવી ભાવના કરવી.

૧) પ્રાણાતિપાત-હિંસા કરવી ૨) મૃષા-જૂઠું બોલવું ૩) પરિગ્રહ-પરિગ્રહ કરવો ૪) અબ્રહ્મચર્ય-બ્રહ્મચર્ય નહીં પાળવું ૫) અદત્તાદાન-ખોટું ધન ગ્રહણ કરવું ૬) ક્રોધ-ગુસ્સો કરવો ૭) માન-માન માટેની ઈચ્છા ૮) માયા-મોહમાં રચ્યા રહેવું ૯) લોભ-લોભવૃત્તિ રાખવી. ૧૦) રાગ-મોહ કરવો ૧૧) દ્વેષ-દ્વેષ ભાવના કરવી ૧૨) કલહ-ઝઘડા કરાવવા ૧૩) અભ્યાખ્યાન-બીજાને દોષિત ઠરાવવા ૧૪) પૈશુન-બીજાનો દોષ જોવો ૧૫) પરરિવાદ-બીજાનું ચરિત્રખંડન કરવું ૧૬) રતિઅરતિ-પાંચ ઈન્દ્રિયના વિષયની ચર્ચા કરવી ૧૭) માયા- મૃષાબાદ - માયામાં કપટ કરવું ૧૮) મિથ્યાદર્શન-હંમેશા ખોટાને સાચું માનવું

(૪) બાર ભાવના: ૧) અનિત્ય-સંસાર વિનાશી છે ૨) અશરણ-ધર્મ સિવાય કોઈને શરણે ન જવું ૩) સંસાર-અસાર છે ૪) એકત્વ-પોતાના આત્માનું

અસ્તિત્વ સિવાય કોઈ નથી ૫) અન્યત્વ-આત્મા સિવાય બીજું કાઈ મારું નથી ૬) અશુચિ-દેહ તથા સંસાર અશુચિથી જ ભરેલો છે ૭) આશ્રવ-કર્મનું આવવું ૮) સંવર-કર્મનું રોકવું ૯) નિર્જરા-કર્મને ક્ષય કરવા ૧૦) લોકસ્વરૂપ-લોકનું (બ્રહ્માંડ) સ્વરૂપ જાણવું ૧૧) બોધિદુર્લભ-નિર્ગ્રંથ ગુરૂનો બોધ મળવો દુર્લભ છે ૧૨) ધર્મદુર્લભ-સાચો ધર્મ પામવો અતિ દુર્લભ છે.

આ બાર ભાવનાઓ મુમુક્ષુ સેવે તો સંસાર અનિત્ય છે તેથી જ્ઞાનસ્વરૂપરૂપી આત્મા અશરણ થઈને અશુચિથી ભરેલા દેહને તથા લોકસ્વરૂપને જાણી, સત્યધર્મને ગ્રહણ કરી, સદ્‌ગુરૂના બોધમાં શ્રદ્ધા રાખી અવ્યાબાધ સુખને પ્રાપ્તિ કરી શકે.

(૫) આઠ દ્રષ્ટિ : આ આઠ દ્રષ્ટિ આત્માની નિર્મળતાનું બેરોમીટર છે. છેલ્લી દ્રષ્ટિમાં પરા એટલે પરાભક્તિ અથવા આત્મા-પરમાત્માનું એકરૂપ થઈ જવું છે. ૧) મૈત્રી-જેમ તરણામાં અગ્નિ પ્રગટે. ૨) તારા-જેમ કોલસામાં અગ્નિ પ્રગટે. ૩) બલા-જેમ લાકડામાં અગ્નિ પ્રગટે. ૪) દિપ્તા-જેમ દિવો પ્રગટે. ૫) સ્થિરા-જેમ રત્ન ઝળકે. ૬) કાંતા-જેમ તારાઓનો પ્રકાશ ઝળકે. ૭) પ્રભા-જેમ સુપ્રભાત થાય. ૮) પરા-જેમ ચંદ્રનું તેજ શાંતિ અને શીતળતા આપે, તે દ્રષ્ટાંત રૂપે છે.

(૬) છ લેશ્યા : કૃષ્ણનો રંગ કાળો છે, નીલનો રંગ ભૂરો છે, કપોતનો રંગ ભૂખરો છે, તેજનો ગુલાબી, પદમનો રંગ પીળો છે, શુકલનો રંગ સફેદ છે. કર્મના આવરણ પ્રમાણે લેશ્યા બદલાય છે. તે આત્માની અવસ્થાનું બેરોમિટર છે.

સમ્યક્દર્શન, આત્મજ્ઞાનની પ્રાપ્તિ

દેવ, ગુરૂ, શાસ્ત્ર એટલે તીર્થંકરદેવની વાણી, શાસ્ત્રબોધ અને સદ્ગુરુનાં અનુભવસિદ્ધ વચનોની શ્રદ્ધાથી, ચિંતન કરવાથી સમકિત એટલે સમ, સંવેગ, નિર્વેગ, આસ્થા અને અનુકંપાના ભાવ સાથે આત્માની અનુભૂતિ થઈ શકે તો મોક્ષ, મુક્તિ શક્ય છે.

સમકિતની પ્રાપ્તિ થાય તો મુમુક્ષુ સર્વ પુદ્ગલ કર્મ (ભાવકર્મ, દ્રવ્યકમ, નોકર્મ) નો ક્ષય કરી, અખંડ સ્વસ્વરૂપની સ્થિતિ કરે છે. મતિ અને શ્રુતજ્ઞાનના આધારે, ધ્યાન અને સમાધિમાં આત્મા સંયમને પ્રાપ્ત કરી સમ્યક્ ચારિત્રને પ્રાપ્ત કરે છે. પુદ્ગલ દેહની મુક્તિથી, આત્મા દેહાતીત દશાનો અનુભવ કરે છે. જ્ઞાન સ્વભાવી આત્મા અનંતગુણોનો ધણી છે. મુમુક્ષુની વધતી જ્ઞાનદશા ગુણસ્થાનકના આધારે ગુણવૃદ્ધિનું બેરોમીટર છે.

આત્માની અજ્ઞાની દશા અથવા જ્ઞાનીદશા તે પર્યાયને આધારે છે. અજ્ઞાનીદશામાં દેહ તે હું છું. એમ માનીને જીવ-જન્મ-જરા-મરણ અનંત ભવ કરી અનંત દુઃખ ભોગવે છે. રાગ-દ્વેષનો ક્ષય થવાથી, સમભાવમાં જે મુમુક્ષુ સરળ, મધ્યસ્થ, વિશાળ બુદ્ધિ અને જીતેન્દ્રિયપણું ધરાવતો હોય, તે મૈત્રી, કરૂણા, પ્રમોદ અને મધ્યસ્થભાવ સાથે સદ્ગુરૂના બોધને આધારે, વીતરાગપ્રભુનો કૃપાપાત્ર શિષ્ય બને છે. જ્ઞાનીદશામાં જીવ-આત્મા પોતાના સ્વસ્વરૂપદશામાં સ્થિતિ કરી કેવળજ્ઞાન પ્રાપ્ત કરી, મોક્ષ એટલે અનંતકાળ સિદ્ધલોકમાં સ્થિતિ કરી અવ્યાબાધ સુખને ભોગવે છે.

નિશ્ચયથી સમકિતનું લક્ષ હોય અને વ્યવહારમાં સદ્ગુરૂના અનુભવસિદ્ધ વચનમાં શ્રદ્ધા હોય, તો મુમુક્ષુ માર્ગાનુસારી થઈ શકે. આ કાળમાં સદ્ગુરૂ શ્રીમદ્ રાજચંદ્રે વીતરાગ પ્રભુનો બોધ, સરળ, ગુજરાતી ભાષામાં અમૂલ્ય વચનો દ્વારા, મોક્ષમાળા, ભાવનાબોધ, ૬ પદનો પત્ર, આત્મસિદ્ધિશાસ્ત્રમાં પ્રગટ કર્યો છે. તેની ભક્તિ માટે વીસ દોહરા, યમ-નિયમ જેવાં કાવ્યો અને ક્ષમાપનાનું રોજ નિયમથી રટણ કરવાથી આત્માની નિર્મળતા થાય છે.

વર્તમાન સમયમાં પણ પ્રત્યક્ષ સદ્ગુરૂની પ્રાપ્તિ બીજા બધા કાળની જેમ

દુર્લભ છે. છતાં મુમુક્ષુની યોગ્યતાના બળે તે શક્ય છે. મુમુક્ષુના ચર્મચક્ષુને આધારે પ્રાપ્ત કરેલ દિવ્યચક્ષુ વડે સદ્‌ગુરૂને ઓળખી લે છે. જે સદ્‌ગુરૂ વીતરાગ પ્રભુ મહાવીરસ્વામીના ધર્મનો સાચો બોધ પ્રાપ્ત કરીને આત્માના સ્વસ્વરૂપમાં સ્થિતિ કરે છે, તેવા સદ્‌ગુરૂની કૃપાથી માર્ગાનુસારી મુમુક્ષુને સમકિતની પ્રાપ્તિ થાય છે.

જૈન ધર્મમાં સામાયિકની કિયા ખૂબજ મહત્વની છે. સમય એટલે આત્મા અને આત્માનો સંયમ તે અનુભૂતિ સુધી લઈ જાય છે. તેથી ૪૮મિનીટમાં અધ્યાત્મિક પ્રગતિ સમ્યક્‌દર્શનનું કારણ બને છે.

✪✪✪

વીતરાગતા અને અનંતવીર્યલબ્ધિ

ક્ષાયિકભાવે લબ્ધિની સંપ્રાપ્તિ છે, ઉદયિકભાવે નથી, તેથી આત્મસ્વભાવ સ્વરૂપભૂત છે. વચનામૃતમાં શ્રીમદ રાજચંન્દ્રજીએ લખેલો પત્રાંક ૯૧૫ ગહન છતાં સરળતાથી સમજાવ્યો છે. તે નીચે પ્રમાણે છે.

ૐ નમઃ

મુમુક્ષુઓ, ધર્મપુર, ચૈત્ર વદ ૬, શુક્ર, ૧૯૫૬

તમે લખેલો કાગળ મુંબઈ મળ્યો હતો. અત્ર વીસ દિવસ થયાં સ્થિતિ છે. કાગળમાં તમે બે પ્રશ્નોનું સમાધાન જાણવાની જિજ્ઞાસા દર્શાવી હતી તે બે પ્રશ્નોનું સમાધાન **અત્રે** સંક્ષેપમાં લખ્યું છે.

૧. ઉપશમશ્રેણિમાં મુખ્યપણે 'ઉપશમસમ્યક્‌ત્વ' સંભવે છે.

૨. ચાર ઘનઘાતી કર્મનો ક્ષય થતાં અંતરાય કર્મની પ્રકૃતિનો પણ ક્ષય થાય છે, અને તેથી દાનાંતરાય, લાભાંતરાય, વીર્યાંતરાય, ભોગાંતરાય એ પાંચ પ્રકારનો અંતરાય ક્ષય થઈ અનંતદાનલબ્ધિ, અનંતલાભલબ્ધિ, અનંતવીર્યલબ્ધિ અને અનંત ભોગઉપભોગલબ્ધિ સંપ્રાપ્ત થાય છે. જેથી તે અંતરાયકર્મ ક્ષય થયું છે એવા પરમપુરુષ અનંત દાનાદિ આપવાનો સંપૂર્ણ સમર્થ છે. તથાપિ પુદ્‌ગલ દ્રવ્યરૂપે એ દાનાદિ લબ્ધિની પરમપુરુષ પ્રવૃત્તિ કરતા નથી. મુખ્યપણે તો તે લબ્ધિની સંપ્રાપ્તિ પણ આત્માની સ્વરૂપભૂત છે, કેમકે ક્ષાયિકભાવે તે સંપ્રાપ્તિ

છે, ઉદયિક ભાવે નથી, તેથી આત્મસ્વભાવ સ્વરૂપભૂત છે, અને જે અનંત સામર્થ્ય આત્મામાં અનાદિથી શક્તિ રૂપે હતું તે વ્યક્ત થઈ આત્મા નિજસ્વરૂપમાં આવી શકે છે, તદ્રૂપ શુદ્ધ સ્વચ્છ ભાવે એક સ્વભાવે પરિણમાવી શકે છે; તે અનંતદાનલબ્ધિ કહેવા યોગ્ય છે. તેમજ અનંત આત્મસામર્થ્યની સંપ્રાપ્તિમાં કિંચિત્માત્ર વિયોગનું કારણ રહ્યું નથી તેથી અનંતલાભલબ્ધિ કહેવા યોગ્ય છે. વળી, અનંત આત્મસામર્થ્યની સંપ્રાપ્તિ સંપૂર્ણપણે પરમાનંદસ્વરૂપે અનુભવાય છે, તેમાં પણ કિંચિત્માત્ર પણ વિયોગનું કારણ રહ્યું નથી, તેથી અનંત ભોગઉપભોગલબ્ધિ કહેવા યોગ્ય છે, તેમ જ અનંત આત્મસામર્થ્યની સંપ્રાપ્તિ સંપૂર્ણપણે થયા છતાં તે સામર્થ્યના અનુભવથી આત્મશક્તિ થાકે કે તેનું સામર્થ્ય ઝીલી ન શકે, વહન ન કરી શકે અથવા તે સામર્થ્યને કોઈ પણ પ્રકારના દેશકાળની અસર થઈ કિંચિત્માત્ર પણ ન્યૂનાધિકપણું કરાવે એવું કશું રહ્યું જ નહીં, તે સ્વભાવમાં રહેવાનું સંપૂર્ણ સામર્થ્ય ત્રિકાળ સંપૂર્ણ બળસહિત રહેવાનું છે, તે અનંતવીર્યલબ્ધિ કહેવા યોગ્ય છે.

ક્ષાયિકભાવની દ્રષ્ટિથી જોતા ઉપર કહ્યા પ્રમાણે તે લબ્ધિનો પરમ પુરુષને ઉપયોગ છે. વળી એ પાંચ લબ્ધિ હેતુવિશેષથી સમજાવા અર્થે જુદી પાડી છે, નહીં તો અનંતવીર્યલબ્ધિમાં પણ તે પાંચેનો સમાવેશ થઈ શકે છે. આત્મા સંપૂર્ણ વીર્યને સંપ્રાપ્ત થવાથી એ પાંચે લબ્ધિનો ઉપયોગ પુદ્‌ગલ દ્રવ્યરૂપે કરે તો તેવું સામર્થ્ય તેમાં વર્તે છે. તથાપિ કૃતકૃત્ય એવા પરમપુરુષમાં સંપૂર્ણ વીતરાગસ્વભાવ હોવાથી તે ઉપયોગનો તેથી સંભવ નથી; અને ઉપદેશાદિના દાનરૂપે જે તે કૃતકૃત્ય પરમ પુરુષની પ્રવૃત્તિ છે તે યોગાશ્રિત પૂર્વબંધના ઉદયમાનપણાથી છે, આત્માના સ્વભાવના કિંચિત્ પણ વિકૃતભાવથી નથી.

એ પ્રમાણે સંક્ષેપમાં ઉત્તર જાણશો. નિવૃત્તિવાળો અવસર સંપ્રાપ્ત કરી અધિક અધિક મનન કરવાથી વિશેષ સમાધાન અને નિર્જરા સંપ્રાપ્ત થશે. સઉલ્લાસ ચિત્તથી જ્ઞાનની અનુપ્રેક્ષા કરતાં અનંત કર્મનો ક્ષય થાય છે.

ૐ શાંતિઃ શાંતિઃ શાંતિઃ

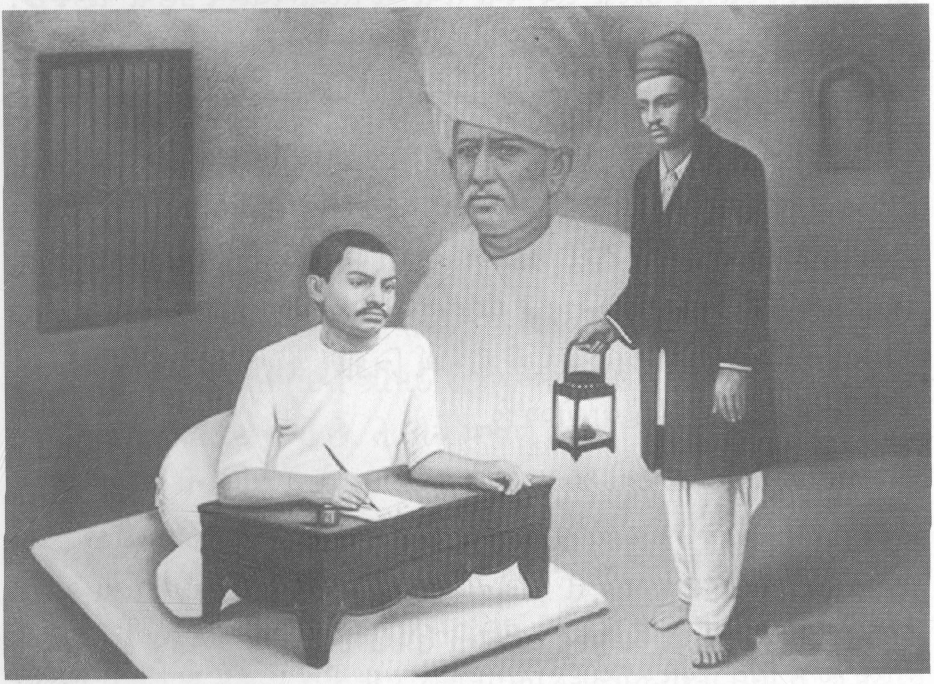

શ્રી આત્મસિદ્ધિશાસ્ત્ર

શ્રી સૌભાગનાં ઉપકાર અર્થે ફક્ત દોઢ કલાકમાં શ્રી અંબાલાલભાઈની સામે વી. સં. ૧૮૯૬માં લખાયેલી આત્મસિદ્ધિની મુળ ગાથા ૧૪૪ હતી અને જેમાં બે ગાથા સૌભાગભાઈ માટે લખાયેલી તેથી મુમુક્ષુ માટે ૧૪૨ ગાથાની આત્મસિદ્ધિની રચના થઈ.

પ્રકરણ
૪

શ્રી સદ્‌ગુરુ કૃપાળુદેવ શ્રીમદ્ રાજચંદ્રકૃત
શ્રી આત્મસિદ્ધિશાસ્ત્ર
(ભાવાર્થ સાથે)

(શ્રીમદ્ રાજચંદ્રએ આત્મસિદ્ધિ ગુજરાતીમાં વર્ષ સં. ૧૮૯૬માં લખેલી.)

૧ જે સ્વરૂપ સમજ્યા વિના, પામ્યો દુઃખ અનંત;
સમજાવ્યું તે પદ નમું, શ્રી સદ્‌ગુરુ ભગવંત.

૧. આત્મસિદ્ધિમાં સમ્યક્‌દર્શનનો માર્ગ બતાવ્યો છે. પહેલી જ કડીમાં, આત્મજ્ઞાની સદ્‌ગુરૂ સમજાવે છે કે, અજ્ઞાની જીવ જે મિથ્યા માન્યતામાં અનંતભવનાં દુઃખને સહી રહ્યો છે, તેને પણ જ્ઞાનદશાની પ્રાપ્તિ થઈ શકે છે.

૨ વર્તમાન આ કાળમાં, મોક્ષમાર્ગ બહુ લોપ;
વિચારવા આત્માર્થીને, ભાખ્યો અત્ર અગોપ્ય.

૨. વર્તમાન કાળમાં, જ્ઞાન પ્રાપ્ત કરવાનો માર્ગ ભૂંસાઈ ગયો છે, માર્ગ પ્રાપ્ત કરવામાં અત્યંત આંટી પડી ગઈ છે, ત્યારે મુમુક્ષુને સદ્‌ગુરૂ સાચો માર્ગ બતાવે છે.

૩ કોઈ ક્રિયાજડ થઈ રહ્યા, શુષ્ક જ્ઞાનમાં કોઈ;
માને મારગ મોક્ષનો, કરુણા ઊપજે જોઈ.

૪ બાહ્ય ક્રિયામાં રાચતા, અંતર્ભેદ ન કાંઈ;
જ્ઞાનમાર્ગ નિષેધતા, તેહ ક્રિયાજડ આંઈ.

૫ બંધ મોક્ષ છે કલ્પના, ભાખે વાણીમાંહિ;
વર્તે મોહાવેશમાં, શુષ્કજ્ઞાની તે આંહિ.

૩ થી ૫-અત્યારના સમાજમાં રીતરિવાજમાં ક્રિયાજડતા આવી છે તથા વિદ્વતામાં શુષ્કજ્ઞાનીઓ ખોટા માર્ગને બતાવે છે, તેથી અજ્ઞાની જીવ ઉપર સદ્‌ગુરૂને કરૂણા આવે છે. ખોટા માર્ગે ચાલનારા જ્ઞાનમાર્ગનો નિષેધ કરે છે અને મોક્ષ અને કર્મબંધ વ્યવસ્થા તે કલ્પના છે એમ કહી અજ્ઞાનીને શુષ્કજ્ઞાનીઓ મોહ સાગરમાં ધક્કો મારે છે.

૬ વૈરાગ્યાદિ સફળ તો, જો સહ આતમજ્ઞાન;
તેમ જ આતમજ્ઞાનની, પ્રાપ્તિતણાં નિદાન.

૭ ત્યાગ વિરાગ ન ચિત્તમાં, થાય ન તેને જ્ઞાન;
અટકે ત્યાગ વિરાગમાં, તો ભૂલે નિજભાન.

૬ થી ૭-ત્યાગ અને વૈરાગનું આચરણ સફળ થાય તો જ આત્મજ્ઞાન પ્રાપ્ત કરવા માટેનો પ્રયત્ન સફળ થઈ શકે છે, કારણ કે તે જ સાચો માર્ગ છે. સમાજમાં કહેવાતા ત્યાગી અને વૈરાગી મનુષ્ય આરંભ પરિગ્રહ છોડતા નથી અને તેથી ભવજાળમાં ફસાઈ જાય છે.

૮ જ્યાં જ્યાં જે જે યોગ્ય છે, તહાં સમજવું તેહ;
ત્યાં ત્યાં તે તે આચરે, આત્માર્થી જન એહ.

૮. સરળ, બુદ્ધિશાળી, મધ્યસ્થી જીવ, સદ્‌ગુરૂના બોધના મર્મને સમજે તે યોગ્ય નિર્ણય, યોગ્ય સમયે લે છે. તે મુમુક્ષુનું આચરણ આત્માર્થી થઈ શકે છે.

૯ સેવે સદ્‌ગુરુ ચરણને, ત્યાગી દઈ નિજપક્ષ;
પામે તે પરમાર્થને, નિજપદનો લે લક્ષ.

૧૦ આત્મજ્ઞાન સમદર્ષિતા, વિચરે ઉદયપ્રયોગ;
અપૂર્વ વાણી પરમશ્રુત, સદ્‌ગુરુ લક્ષણ યોગ્ય.

૧૧ પ્રત્યક્ષ સદ્‌ગુરુ સમ નહીં, પરોક્ષ જિન ઉપકાર;
એવો લક્ષ થયા વિના, ઊગે ન આત્મવિચાર.

૧૨ સદ્‌ગુરુના ઉપદેશ વણ, સમજાય ન જિનરૂપ;
સમજ્યા વણ ઉપકાર શો? સમજ્યે જિનસ્વરૂપ.

૧૩ આત્માદિ અસ્તિત્વનાં, જેહ નિરૂપક શાસ્ત્ર;
પ્રત્યક્ષ સદ્‌ગુરુ યોગ નહિં, ત્યાં આધાર સુપાત્ર.

૧૪ અથવા સદ્‌ગુરુએ કહ્યાં, જે અવગાહન કાજ;
તે તે નિત્ય વિચારવાં, કરી મતાંતર ત્યાજ.

૯ થી ૧૪-ત્યારબાદ સદ્‌ગુરૂનાં વચનોનું નિષ્ઠાપૂર્વક મનન, ચિંતન કરનાર મુમુક્ષુની રૂચિ, આત્માને જાણવાની હોય છે. તે મુમુક્ષુ પરમાર્થ માર્ગને પ્રાપ્ત કરી આત્માની શુદ્ધ દશાને પામવાના લક્ષ માટેની યોગ્યતાનો પ્રયત્ન કરે છે. પ્રત્યક્ષ સદ્‌ગૂરૂની અપૂર્વ વાણી અથવા તીર્થંકરદેવનો પરોક્ષ ઉપકાર તે આત્મવિચારનું કારણ છે. પરમાત્મા અથવા સદ્‌ગુરૂના ઉપકાર વગર જિન સ્વરૂપને સમજવું અશક્ય છે. તેથી તીર્થંકરદેવનાં આગમશાસ્ત્ર, દ્વાદશાંગી અથવા સદ્‌ગુરૂએ કહેલા બોધને સમજવાથી નિજસ્વરૂપને એટલે પોતાના આત્માના શુદ્ધસ્વરૂપને જાણી શકાય છે.

૧૫ રોકે જીવ સ્વચ્છંદ તો, પામે અવશ્ય મોક્ષ;
પામ્યા એમ અનંત છે, ભાખ્યું જિન નિર્દોષ.

૧૬ પ્રત્યક્ષ સદ્‌ગુરુ યોગથી, સ્વચ્છંદ તે રોકાય;
અન્ય ઉપાય કર્યા થકી, પ્રાયે બમણો થાય.

૧૭ સ્વચ્છંદ મત આગ્રહ તજી, વર્તે સદ્‌ગુરુલક્ષ;
સમકિત તેને ભાખિયું, કારણ ગણી પ્રત્યક્ષ

૧૮ માનાદિક શત્રુ મહા, નિજછંદે ન મરાય;
જાતાં સદ્‌ગુરુ શરણમાં, અલ્પ પ્રયાસે જાય.

૧૫ થી ૧૮-જીવે સ્વચ્છંદ, અભિમાન નહીં કરવું, પ્રત્યક્ષ સદ્‌ગુરૂનો સત્સંગ અભિમાનને રોકે છે. સ્વચ્છંદનો આગ્રહ ન રાખે તો સમકિત થઈ શકે. માન તે એવો કષાય છે કે, પોતાના પ્રયત્ને નીકળી ન શકે પણ સદ્‌ગુરૂના બોધથી ક્ષણમાં ક્ષય થઈ જાય, જેમ બાહુબલીજીને થયું હતું.

૧૯ જે સદ્‌ગુરુ ઉપદેશથી, પામ્યો કેવળજ્ઞાન;
ગુરુ રહ્યા છદ્મસ્થ પણ, વિનય કરે ભગવાન.

૨૦ એવો માર્ગ વિનય તણો, ભાખ્યો શ્રી વીતરાગ;
મૂળ હેતુ એ માર્ગનો, સમજે કોઈ સુભાગ્ય.

૨૧ અસદ્‌ગુરુ એ વિનયનો, લાભ લહે જો કાંઈ;
મહા મોહનીય કર્મથી, બૂડે ભવજળ માંહી.

૧૯ થી ૨૧-ગુરૂ કેવળજ્ઞાની ન પણ હોય, તોય શિષ્યને એમના બોધ થકી જ્ઞાન થઈ શકે છે. એવો ભગવાનનો વિનય હોય છે. આ માર્ગ વિનયનો છે. આનો મુળ હેતુ પોતાના આત્માને જાણવાનો છે. જો અસદ્‌ગુરૂ પોતાના સ્વાર્થ ખાતર શિષ્યને ઉંધે રસ્તે ચઢાવે તો તે અસદ્‌ગુરૂ અનંત કાળ મોહજાળમાં ફસાઈ જાય.

૨૨ હોય મુમુક્ષુ જીવ તે, સમજે એહ વિચાર;
હોય મતાર્થી જીવ તે, અવળો લે નિર્ધાર.

૨૩ હોય મતાર્થી તેહને, થાય ન આતમલક્ષ;
તેહ મતાર્થી લક્ષણો, અહીં કહ્યાં નિર્પક્ષ.

૨૨ થી ૨૩-જે મુમુક્ષુ જીવ હોય તે સરળતાથી આ વિચારોને સમજે છે અને મતાર્થી એટલે સ્વચ્છંદી, સ્વાર્થી હોય તેને ચોક્કસ માર્ગની પ્રાપ્તિ ન થાય. આવા સ્વચ્છંદીનાં લક્ષણો નીચે કહું છું.

મતાર્થી - લક્ષણ

૨૪ બાહ્યત્યાગ પણ જ્ઞાન નહિ, તે માને ગુરુ સત્ય;
અથવા નિજકુળધર્મના, તે ગુરુમાં જ મમત્વ

૨૫ જે જિનદેહ પ્રમાણને, સમવસરણાદિ સિદ્ધિ;
વર્ણન સમજે જિનનું, રોકી રહે નિજ બુદ્ધિ.

૨૬ પ્રત્યક્ષ સદ્‌ગુરુયોગમાં, વર્તે દષ્ટિવિમુખ;
અસદ્‌ગુરુને દઢ કરે, નિજ માનાર્થે મુખ્ય.

૨૭ દેવાદિ ગતિ ભંગમાં, જે સમજે શ્રુતજ્ઞાન;
માને નિજ મમત વેષનો, આગ્રહ મુક્તિ નિજાન.

૨૮ લહ્યું સ્વરૂપ ન વૃત્તિનું, ગ્રહ્યું વ્રત અભિમાન;
ગ્રહે નહીં પરમાર્થને, લેવા લૌકિક માન.

૨૯ અથવા નિશ્ચય નય ગ્રહે, માત્ર શબ્દની માંય;
લોપે સદ્‌વ્યવહારને, સાધન રહિત થાય.

૩૦ જ્ઞાનદશા પામે નહીં, સાધનદશા ન કાંઈ;
પામે તેની સંગ જે, તે બૂડે ભવમાંહી.

૩૧ એ પણ જીવ મતાર્થમાં, નિજમાનાદિ કાજ;
પામે નહિ પરમાર્થને અન્-અધિકારીમાં જ.

૩૨ નહિ કષાય ઉપશાંતતા, નહિ અંતર વૈરાગ્ય;
સરળપણું ને મધ્યસ્થતા, એ મતાર્થી દુર્ભાગ્ય;

૩૩ લક્ષણ કહ્યાં મતાર્થીનાં, મતાર્થ જાવા કાજ;
હવે કહું આત્માર્થીના, આત્મ-અર્થ સુખસાદ.

૨૩ થી ૩૩-મતાર્થી બાહ્યત્યાગ કરે, પોતાના કુળધર્મમાં અંધશ્રદ્ધા કરે, ભગવાન સર્વોપરી માને પણ ભગવાનના દૈહિક સ્વરૂપમાં જ અંજાઈ જાય, હંમેશાં અસદ્‌ગુરૂને પોતાનું માન પોષવા માને, અંધશ્રદ્ધામાં ડુબેલો હોય, લૌકિક માન માટે સર્વ ક્રિયા કરે, ફક્ત વિદ્વતા હોય પણ સમજણમાં મીંડું હોય, વ્યવહાર કરે પણ નિશ્ચયથી આત્મસ્વરૂપ જાણવાનો પુરૂષાર્થ ન હોય, તેથી કષાયની ઉપશાંતતા ન હોય અને સરળપણું અને મધ્યસ્થતા ન હોવાથી મતાર્થી બદલાતો નથી. હવે હું તને આત્માર્થીના લક્ષણો કહું છું.

આત્માર્થી-લક્ષણ

૩૪ આત્મજ્ઞાન ત્યાં મુનિપણું, તે સાચા ગુરુ હોય;
બાકી કુળગુરુ કલ્પના, આત્માર્થી નહિ જોય.

૩૫ પ્રત્યક્ષ સદ્‌ગુરુપ્રાપ્તિનો, ગણે પરમ ઉપકાર;
ત્રણે યોગ એકત્વથી, વર્તે આજ્ઞાધાર

૩૬ એક હોય ત્રણ કાળમાં, પરમારથનો પંથ;
પ્રેરે તે પરમાર્થને, તે વ્યવહાર સમંત.

૩૭ એમ વિચારી અંતરે, શોધે સદ્‌ગુરુ યોગ;
કામ એક આત્માર્થનું, બીજો નહિ મન રોગ.

૩૮ કષાયની ઉપશાંતતા, માત્ર મોક્ષ-અભિલાષ;
ભવે ખેદ, પ્રાણીદયા, ત્યાં આત્માર્થ નિવાસ.

૩૯ દશા ન એવી જ્યાં સુધી, જીવ લહે નહિ જોગ;
મોક્ષમાર્ગ પામે નહીં, મટે ન અંતર રોગ.

૪૦ આવે જ્યાં એવી દશા, સદ્‌ગુરુબોધ સુહાય;
તે બોધે સુવિચારણા, ત્યાં પ્રગટે સુખદાય.

૪૧ જ્યાં પ્રગટે સુવિચારણા, ત્યાં પ્રગટે નિજ જ્ઞાન;
જે જ્ઞાને ક્ષય મોહ થઈ, પામે નિર્વાણ.

૪૨ ઊપજે તે સુવિચારણા, મોક્ષમાર્ગ સમજાય;
ગુરુશિષ્ય સંવાદથી, ભાખું ષટ્‌પદ આંહી.

ષટ્‌પદ નામકથન

૪૩ 'આત્મા' છે, 'તે નિત્ય છે', 'છે કર્તા નિજકર્મ';
'છે ભોક્તા' વળી 'મોક્ષ છે' 'મોક્ષ ઉપાય સુધર્મ.'

૪૪ ષટ્‌સ્થાનક સંક્ષેપમાં, ષટ્‌દર્શન પણ તેહ;
સમજાવા પરમાર્થને, કહ્યાં જ્ઞાનીએ એહ.

૩૪ થી ૪૪-સાચા ગુરૂ તે આત્મજ્ઞાની હોય છે. કુળગુરૂ આત્મજ્ઞાની જ હોય એવું શક્ય નથી. તેથી જ્યારે સદ્‌ગુરૂની પ્રત્યક્ષ પ્રાપ્તિ અથવા એમનાં વચનોની પ્રાપ્તિ થાય તો મુમુક્ષુ મન, વચન અને કાયામાં શ્રદ્ધાનાં બીજ સાથે આચરણ કરે છે. ત્રણે કાળ શ્રદ્ધામાં ભક્તિ, સત્‌સંગ કરવાથી શિષ્યના કષાય શાંત થાય છે, મોક્ષ સિવાય કોઈ અભિલાષા રહેતી નથી અને દરેક પ્રાણી પ્રત્યે અનુકંપા, દયાની લાગણી થાય છે.

આવી અનુકંપા આવે ત્યારે, સદ્દ્ગુરૂના બોધની અસર થઈ શકે, અને તે બોધ આત્મજ્ઞાન પામવામાં સહાયભૂત થાય છે. શિષ્યને ધીરે ધીરે અત્યંત દ્રઢ નિશ્ચય થાય છે કે, આજ મોક્ષનો માર્ગ છે અને મારાં સર્વ કર્મ ક્ષય થઈ, આત્મજ્ઞાનની પ્રાપ્તિ નક્કી થઈ શકે છે. આત્માના સ્વરૂપ અને જ્ઞાન દશા પામવા ષટ પદ ગુરૂએ કહ્યાં છે. આત્મા છે, આત્મા નિત્ય છે, આત્મા કર્તા છે, આત્મા ભોકતા છે, આત્માનો મોક્ષ છે અને મોક્ષ માટેનો ઉપાય છે. હવે ગુરૂ શિષ્યના સંવાદથી ષટ પદની સમજણ મળે છે.

૧) શંકા - શિષ્ય ઉવાચ

૪૫ નથી દૃષ્ટિમાં આવતો, નથી જણાતું રૂપ
બીજો પણ અનુભવ નહીં, તેથી ન જીવસ્વરૂપ

૪૬ અથવા દેહ જ આત્મા, અથવા ઈંદ્રિય પ્રાણ;
મિથ્યા જુદો માનવો, નહીં જુદું એંધાણ.

૪૭ વળી જો આત્મા હોય તો, જણાય તે નહિ કેમ?
જણાય જો તે હોય તો, ઘટ પટ આદિ જેમ.

૪૮ માટે છે નહિ આત્મા, મિથ્યા મોક્ષ ઉપાય;
એ અંતર શંકા તણો, સમજાવો સદુપાય.

૪૫ થી ૪૮-પહેલી શંકામાં શિષ્ય કહે છે કે, આત્માનું રૂપ જણાતું નથી, દેહ અને આત્મા એક જ છે. આત્મા જણાતો નથી માટે આત્માનું અસ્તિત્વ જ નથી.

૧) સમાધાન-સદ્દ્ગુરુ ઉવાચ

૪૯ ભાસ્યો દેહાધ્યાસથી આત્મા દેહ સમાન;
પણ તે બંન્ને ભિન્ન છે, પ્રગટ લક્ષણે ભાન.

૫૦ ભાસ્યો દેહાધ્યાસથી, આત્મા દેહ સમાન;
પણ તે બન્ને ભિન્ન છે, જેમ અસિ ને મ્યાન.

૫૧ જે દ્રષ્ટા છે દૃષ્ટિનો, જે જાણે છે રૂપ;
અબાધ્ય અનુભવ જે રહે, તે છે જીવસ્વરૂપ.

૫૨ છે ઈંદ્રિય પ્રત્યેકને, નિજ નિજ વિષયનું જ્ઞાન;
પાંચ ઈંદ્રિયના વિષયનું, પણ આત્માને ભાન.

૫૩ દેહ ન જાણે તેહને, જાણે ન ઈંદ્રી, પ્રાણ;
આત્માની સત્તા વડે, તેહ પ્રવર્તે જાણ.

૫૪ સર્વ અવસ્થાને વિષે, ન્યારો સદા જણાય;
પ્રગટરૂપ ચૈતન્યમય, એ એંધાણ સદાય.

૫૫ ઘટ પટ આદિ જાણ તું, તેથી તેને મા ı;
જાણનાર તે માન નહિ, કહીએ કેવું જ્ઞાન?

૫૬ પરમ બુદ્ધિ કૃશ દેહમાં, સ્થૂળ દેહ મતિ અલ્પ;
દેહ હોય જો આત્મા, ઘટે ન આમ વિકલ્પ.

૫૭ જડ ચેતનનો ભિન્ન છે, કેવળ પ્રગટ સ્વભાવ;
એકલપણું પામે નહીં, ત્રણે કાળ દ્વયભાવ.

૫૮ આત્માની શંકા કરે, આત્મા પોતે આપ;
શંકાનો કરનાર તે, અચરજ એક અમાપ.

૪૯ થી ૫૮-પહેલી શંકાનું સમાધાન-આત્માના લક્ષણ જાણવાથી તેનું ભાન થશે. મ્યાનમાં રહેલી તલવારનું અસ્તિત્વ જુદું છે તેમ દેહમાં આત્મા પ્રગટ છે, જે અનુભવથી જણાય છે. પાંચ ઈંદ્રિયોનું જ્ઞાન આત્માને છે તેથી આત્માની સત્તાથી દેહની ક્રિયા થાય છે. જન્મ તથા મરણ આત્માના પ્રગટપણાનો અનુભવ કરાવે છે. મિથ્યા દશામાં શિષ્ય પુદ્‌ગલ દેહને માને છે અને જે ચેતન દેહને જાણે છે, તેને તું માનતો નથી. દેહ જો આત્મા હોત તો જાડા-પાતળા માણસની સત્તા વધારે-ઓછી હોઈ શકે. જડ અને ચેતનનો સ્વભાવ ભિન્ન છે તેથી શિષ્ય તારામાં રહેલા આત્માની શંકા નહી કર.

૨) શંકા - શિષ્ય ઉવાચ

૫૯ આત્માના અસ્તિત્વના, આપે કહ્યા પ્રકાર;
સંભવ તેનો થાય છે, અંતર કર્યો વિચાર.

૬૦ બીજી શંકા થાય ત્યાં, આત્મા નહિ અવિનાશ;
દેહયોગથી ઊપજે, દેહવિયોગે નાશ.

૬૧ અથવા વસ્તુ ક્ષણિક છે, ક્ષણે ક્ષણે પલટાય;
એ અનુભવથી પણ નહીં, આત્મા નિત્ય જણાય.

૫૯ થી ૬૧-શિષ્યને બીજી શંકા થાય છે કે દેહમાં આત્મા હોઈ શકે પણ તે અવિનાશી કેમ છે? દેહ હોય તેથી એટલે આત્માની ઉપસ્થિતિ છે અને દેહની સાથે આત્માનો પણ નાશ થાય છે. અથવા આત્માની પર્યાય ક્ષણિક હોવાથી આત્મા નિત્ય જણાતો નથી.

૨) સમાધાન - શિષ્ય ઉવાચ

૬૨ દેહ માત્ર સંયોગ છે, વળી જડ રૂપી દૃષ્ય;
ચેતનના ઉત્પત્તિ લય, કોના અનુભવ વશ્ય?

૬૩ જેના અનુભવ વશ્ય એ, ઉત્પન્ન લયનું જ્ઞાન;
તે તેથી જુદા વિના, થાય ન કેમે ભાન.

૬૪ જે સંયોગો દેખિયે, તે તે અનુભવ દશ્ય;
ઊપજે નહિ સંયોગથી, આત્મા નિત્ય પ્રત્યક્ષ.

૬૫ જડથી ચેતન ઊપજે, ચેતનથી જડ઼ થાય;
એવો અનુભવ કોઈને, ક્યારે કદી ન થાય.

૬૬ કોઈ સંયોગોથી નહિ, જેની ઉત્પત્તિ થાય;
નાશ ન તેનો કોઈમાં, તેથી નિત્ય સદાય.

૬૭ ક્રોધાદિ તરતમ્યતા, સર્પાદિકની માંય;
પૂર્વજન્મ-સંસ્કાર તે, જીવ નિત્યતા ત્યાંય.

૬૮ આત્મા દ્રવ્યે નિત્ય છે, પર્યાયે પલટાય;
બાળાદિ વય ત્રણ્યનું, જ્ઞાન એકને થાય.

૬૯ અથવા જ્ઞાન ક્ષણિકનું, જે જાણી વદનાર;
વદનારો તે ક્ષણિક નહિ, કર અનુભવ નિર્ધાર.

૭૦ ક્યારે કોઈ વસ્તુનો, કેવળ હોય નવ નાશ;
ચેતન પામે નાશ તો, કેમાં ભળે તપાસ.

૬૨ થી ૭૦-બીજી શંકાનું સમાધાન-દેહ માત્ર જન્મ-મરણનો સંયોગ છે. આત્માનો ગુણ જ્ઞાન સ્વભાવ છે. પુદ્‌ગલ કર્મનો ક્ષય થવાથી આત્મા શુદ્ધ સ્વરૂપમાં જ્ઞાનદશાનો અનુભવ કરી શકે છે. તેથી આત્માની અજ્ઞાન દશા તે પર્યાયનું કારણ છે અને આત્માનો કોઈ કાળે નાશ નથી. અને ચેતન નાશ પામે તો કેમાં ભળી શકે?

૩) શંકા - શિષ્ય ઉવાચ

૭૧ કર્તા જીવ ન કર્મનો, કર્મ જ કર્તા કર્મ;
અથવા સહજ સ્વભાવ કાં, કર્મ જીવનો ધર્મ,

૭૨ આત્મા સદા અસંગ ને, કરે પ્રકૃતિ બંધ;
અથવા ઈશ્વર પ્રેરણા, તેથી જીવ અબંધ.

૭૩ માટે મોક્ષ ઉપાયનો, કોઈ ન હેતુ જણાય;
કર્મતણું કર્તાપણું, કાં નહિ, કાં નહિ જાણ.

૭૧ થી ૭૩-ત્રીજી શંકા-કર્મ પુદ્‌ગલ પરમાણું છે, આત્મા તેનો કર્તા નથી તેથી દેહનાં જન્મ-મરણ તે ઈશ્વરની પ્રેરણાથી થાય છે અને કર્મ ક્ષય થઈ શકે છે એવી માન્યતા ખોટી છે.

૩) સમાધાન-સદ્‌ગુરૂ ઉવાચ

૭૪ હોય ન ચેતન પ્રેરણા, કોણ ગ્રહે તો કર્મ?
જડસ્વભાવ નહિ પ્રેરણા, જુઓ વિચારી ધર્મ.

૭૫ જો ચેતન કરતું નથી, નથી થતાં તો કર્મ;
તેથી સહજ સ્વભાવ નહિ, તેમજ નહિ જીવધર્મ.

૭૬ કેવળ હોત અસંગ જો, ભાસત તને ન કેમ?
અસંગ છે પરમાર્થથી, પણ નિજભાને તેમ

૭૭ કર્તા ઈશ્વર કોઈ નહિ, ઈશ્વર શુદ્ધ સ્વભાવ;
અથવા પ્રેરક તે ગણ્યે, ઈશ્વર દોષપ્રભાવ.

૭૮ ચેતન જો નિજ ભાનમાં, કર્તા આપ સ્વભાવ;
વર્તે નહિ નિજ ભાનમાં, કર્તા-કર્મ-પ્રભાવ.

૭૪ થી ૭૮-ત્રીજી શંકાનું સમાધાન-શિષ્ય વિચાર કરશે તો જણાશે કે, ચેતનાની પ્રેરણાથી જ તેના કષાય ભાવને કારણે જ પુદ્‌ગલ કર્મ ગ્રહણ થાય છે. શાંત ચેતન કર્મ કરતું નથી તેથી સહજ સ્વભાવ જે જીવનો ધર્મ છે તે જણાય છે. અસંગતા એટલે દેહથી આત્માનું અસંગપણું પરમાર્થથી જણાય છે. આત્મા પોતાના કર્મને આધારે જન્મ-જરા-મરણની દશા ભોગવે છે તેમાં ઈશ્વરને દોષ આપવાની જરૂર નથી. ચેતન જ્યારે સ્વસ્વરૂપમાં હોય ત્યારે સ્વભાવમાં રહે તે કર્તા કર્મની વ્યવસ્થા છે અને અજ્ઞાનીદશામાં તેણે કરેલાં કર્મ ભોગવવાં જ પડે છે.

૪) શંકા - શિષ્ય ઉવાચ

૭૯ જીવ કર્મ કર્તા કહો, પણ ભોક્તા નહિ સોય;
શું સમજે જડ કર્મ કે, ફળ પરિણામી હોય?

૮૦ ફળદાતા ઈશ્વર ગણ્યે, ભોક્તાપણું સંધાય;
એમ કહ્યે ઈશ્વરતણું, ઈશ્વરપણું જ જાય.

૮૧ ઈશ્વર સિદ્ધ થયા વિના, જગત નિયમ નહિ હોય;
પછી શુભાશુભ કર્મનાં, ભોગ્યસ્થાન નહિ હોય.

૭૯ થી ૮૧-ચોથી શંકા આત્મા ભોકતા છે. જીવ કર્મનો કર્તા થઈ શકે પણ કરેલાં કર્મનું ફળ ભોગવવું પડે તે સમજાતું નથી. જો ઈશ્વર આત્માએ કરેલાં કર્મના ફળના દાતા બને, તો સર્વોપરી ઈશ્વર વીતરાગી ન રહે અને દોષને પાત્ર ઠરે. શુભ-અશુભ ભાવ ભોગવવાનું સ્થાન જરૂરી છે.

૪) સમાધાન - ઉવાચ

૮૨ ભાવકર્મ નિજ કલ્પના, માટે ચેતનરૂપ;
જીવવીર્યની સ્ફુરણા, ગ્રહણ કરે જડધૂપ.

૮૩ ઝેર સુધા સમજે નહીં, જીવ ખાય ફળ થાય;
એમ શુભાશુભ કર્મનું, ભોકતાપણું જણાય.

૮૪ એક રાંક ને એક નૃપ, એ આદિ જે ભેદ;
કારણ વિના ન કાર્ય તે, તે જ શુભાશુભ વેદ્ય.

૮૫ ફળદાતા ઈશ્વરતણી, એમાં નથી જરૂર;
કર્મ સ્વભાવે પરિણામે, થાય ભોગથી દૂર.

૮૬ તે તો ભોગ્ય વિશેષના, સ્થાનક દ્રવ્ય સ્વભાવ;
ગહન વાત છે શિષ્ય આ, કહી સંક્ષેપ સાવ.

૮૨ થી ૮૬-ચોથી શંકા આત્મા ભોકતા છે તેનું સમાધાન-આત્માએ કરેલાં કર્મને આધારે, શુભ-અશુભ ભાવનો કર્તા બને છે, જેમ અમૃત અથવા ઝેરની અસર જાણતા-અજાણતા થાય છે તેમ કરેલાં કર્મને ભોગવવાં જ પડે છે, તેના દાખલા રૂપે એક રાજા અને એક ભિખારીનું ઉદાહરણ છે, તે પૂર્વ જન્મના કર્મનો જ ભોગવટો છે. તેથી સર્વોપરી વિતરાગી પરમાત્મા કર્તા કર્મ વ્યવસ્થાના સાક્ષી છે અને અજ્ઞાની આત્મા સર્વ કર્મને ભોગવી, મુક્તિને પામી શકે છે.

૫) શંકા - શિષ્ય ઉવાચ

૮૭ કર્તા ભોક્તા જીવ હો, પણ તેનો નહિ મોક્ષ;
વીત્યો કાળ અનંત પણ, વર્તમાન છે દોષ

૮૮ શુભ કરે ફળ ભોગવે, દેવાદિ ગતિ માંય;
અશુભ કરે નરકાદિ ફળ, કર્મ રહિત ન ક્યાંય.

૮૭ થી ૮૮-પાંચમી શંકા મોક્ષ છે. શિષ્ય કહે છે કે કર્તા-ભોકતા પણ હોઈ શકે પણ એમાંથી મુક્તિ ન મળે. જીવ અનંતકાળથી શુભ ભાવમાં દેવલોક અને અશુભ ભાવમાં નરક ભોગવે છે તેથી મોક્ષની પ્રાપ્તિ ન થઈ શકે.

૫) સમાધાન - સદ્ગુરુ ઉવાચ

૮૯ જેમ શુભાશુભ કર્મપદ, જાણ્યાં સફળ પ્રમાણ;
તેમ નિવૃત્તિ સફળતા, માટે મોક્ષ સુજાણ.

૯૦ વીત્યો કાળ અનંત તે, કર્મ શુભાશુભ ભાવ;
તે શુભાશુભ છેદતાં, ઊપજે મોક્ષ સ્વભાવ.

૯૧ દેહાદિક સંયોગનો, આત્યંતિક વિયોગ;
સિદ્ધ મોક્ષ શાશ્વત પદે, નિજ અનંત સુખભોગ

૮૯ થી ૯૧-પાંચમી શંકા મોક્ષ છે. તેનું સમાધાન. શુભ-અશુભ ભાવમાં કર્તાપણું હોય પણ તેની નિવૃત્તિનો સંભવ છે. અનંત કાળ વીત્યા પછી પણ, સર્વ કર્મનો ક્ષય થઈ શકે છે. દેહથી આત્મા અસંગતા પ્રાપ્ત કરી શકે, એવો આત્મજ્ઞાનીનો અનુભવ છે. તેથી મોક્ષ પ્રાપ્તિ અને અવ્યાબાધ સુખનો અનુભવ સિદ્ધ દશામાં થાય છે.

૬) શંકા - શિષ્ય ઉવાચ

૯૨ હોય કદાપિ મોક્ષપદ, નહિ અવરોધ ઉપાય;
કર્મો કાળ અનંતનાં, શાથી છેદ્યાં જાય?

૯૩ અથવા મત દર્શન ઘણાં, કહે ઉપાય અનેક,
તેમા મત સાચો કયો, બને ન એક વિવેક.

૯૪ કઈ જાતિમાં મોક્ષ છે, કયા વેષમાં મોક્ષ?
એનો નિશ્ચય ના બને, ઘણા ભેદ એ દોષ.

૯૫ તેથી એમ જણાય છે, મળે ન મોક્ષ ઉપાય;
જીવાદિ જાણ્યા તણો, શો ઉપકાર જ થાય?

૯૬ પાંચે ઉત્તરથી થયું, સમાધાન સર્વાંગ;
સમજું મોક્ષ ઉપાય તો, ઉદય ઉદય સદ્ભાગ્ય

૯૨ થી ૯૬-છઠ્ઠી શંકા મોક્ષનો ઉપાય છે. અનંત કાળનાં કર્મો કઈ રીતે ક્ષય થઈ શકે? એવી શિષ્ય શંકા કરે છે. શિષ્ય કહે છે કે મોક્ષ માટેના જુદા જુદા મત છે અને ક્યા ધર્મથી અને કયા વેષમાં મોક્ષ થાય એની પણ શંકા છે તો મોક્ષ એટલે સિદ્ધદશા હોય તો, તેને પ્રાપ્ત કરવાનો માર્ગ બતાવવાનો ઉપકાર કરો જેથી અમારા ભાગ્યનો ઉદય થાય.

૬) સમાધાન - સદ્ગુરુ ઉવાચ

૯૭ પાંચે ઉત્તરની થઈ, આત્મા વિષે પ્રતીત;
થાશે મોક્ષપાયની, સહજ પ્રતીત એ રીત.

૯૮ કર્મભાવ અજ્ઞાન છે, મોક્ષભાવ નિજવાસ;
અંધકાર અજ્ઞાન સમ, નાશે જ્ઞાનપ્રકાશ.

૯૯ જે જે કારણ બંધનાં, તેહ બંધનો પંથ;
તે કારણ છેદક દશા, મોક્ષપંથ ભવઅંત.

૧૦૦ રાગ, દ્વેષ, અજ્ઞાન એ મુખ્ય કર્મની ગ્રંથ;
થાય નિવૃત્તિ જેહથી, તે જ મોક્ષનો પંથ.

૧૦૧ આત્મા સત્, ચૈતન્યમય, સર્વાભાવ રહિત;
જેથી કેવળ પામિયે, મોક્ષપંથ તે રીત.

૧૦૨ કર્મ અનંત પ્રકારનાં, તેમાં મુખ્યે આઠ;
તેમાં મુખ્યે મોહનીય, હણાય તે કહું પાઠ.

૧૦૩ કર્મ મોહનીય ભેદ બે, દર્શન ચારિત્ર નામ;
હણે બોધ વીતરાગતા, અચૂક ઉપાય આમ.

૧૦૪ કર્મબંધ ક્રોધાદિથી હણે ક્ષમાદિક તેહ;
પ્રત્યક્ષ અનુભવ સર્વને, એમાં શો સંદેહ?

૧૦૫ છોડી મત દર્શન તણો, આગ્રહ હોય વિકલ્પ;
કહ્યો માર્ગ આ સાધશે, જન્મ તેહના અલ્પ.

૧૦૬ ષટ્પદના ષટ્પ્રશ્ન તેં, પૂછ્યા કરી વિચાર
તે પદની સર્વાંગતા, મોક્ષમાર્ગ નિર્ધાર.

૧૦૭ જાતિ, વેષનો ભેદ નહિ, કહ્યો માર્ગ જો હોય;
સાધે તે મુક્તિ લહે, એમાં ભેદ ન હોય.

૧૦૮ કષાયની ઉપશાંતતા, માત્ર મોક્ષ અભિલાષ;
ભવે ભેદ, અંતરદયા, તે કહીએ જિજ્ઞાસ.

૧૦૯ તે જિજ્ઞાસુ જીવને, થાય સદ્‌ગુરુ બોધ;
તો પામે સમકિતને, વર્તે અંતરશોધ.

૯૭ થી ૧૦૯-છઠ્ઠી શંકા મોક્ષના ઉપાયનું સમાધાન-ગુરૂ કહે છે કે પાંચે શંકાનું સમાધાન થયું છે તો છઠ્ઠીનું પણ થઈ જશે. મિથ્યા ભાવમાં કરેલા કર્મનો ક્ષય કરવાથી મોક્ષની યોગ્યતા પ્રાપ્ત થાય છે. કર્મ બંધ થાય અને તેની નિવૃત્તિ મોક્ષનો માર્ગ છે. મોહનીય કર્મનો ક્ષય કરવો, સૌથી કઠણ છે, જે ગુરૂના બોધ અને વૈરાગ ભાવનાથી ક્ષય થાય છે. ક્રોધભાવ તો ક્ષમા આપવાથી ઉપશમ થાય છે. મનુષ્યને મોક્ષ માર્ગની પ્રાપ્તિ માટે કોઈ એક જાતિ કે વેષનો સંબંધ નથી, કારણ કે આ બધું દેહની પર્યાય દષ્ટિથી છે. મુક્તિનો માર્ગ પુદ્‌ગલ કર્મના ક્ષય થવાથી, અને સદ્‌ગુરૂની કૃપા દષ્ટિથી આત્માને જણાશે. જન્મ-મરણના ફેરા છૂટી જશે, તેથી જીજ્ઞાસુ જીવ, આત્માની અજ્ઞાનદશા ઉપર ખેદ કરી, અંતરની દયાના કારણે, સદ્‌ગુરૂના બોધથી સમકિતની પ્રાપ્તિ કરે છે.

૧૧૦ મત દર્શન આગ્રહ તજી, વર્તે સદ્‌ગુરુલક્ષ;
લહે શુદ્ધ સમકિત તે જેમાં ભેદ ન પક્ષ.

૧૧૧ વર્તે નિજ સ્વભાવનો, અનુભવ લક્ષ પ્રતીત;
વૃત્તિ વહે નિજ ભાવમાં, પરમાર્થે સમકિત.

૧૧૨ વર્ધમાન સમકિત થઈ, ટાળે મિથ્યાભ્યાસ;
ઉદય થાય ચારિત્રનો, વીતરાગપદ વાસ.

૧૧૩ કેવળ નિજસ્વભાવનું, અખંડ વર્તે જ્ઞાન;
કહીએ કેવળજ્ઞાન તે, દેહ છતાં નિર્વાણ

૧૧૪ કોટિ વર્ષનું સ્વપ્ન પણ, જાગ્રત થતાં શમાય;
તેમ વિભાવ અનાદિનો, જ્ઞાન થતાં દૂર થાય.

૧૧૫ છૂટે દેહાભ્યાસ તો, નહિ કર્તા તું કર્મ;
નહિ ભોક્તા તું તેહનો, એ જ ધર્મનો મર્મ.

૧૧૬ એ જ ધર્મથી મોક્ષ છે, તું છો મોક્ષસ્વરૂપ;
અનંત દર્શન જ્ઞાન તું, અવ્યાબાધ સ્વરૂપ.

૧૧૭ શુદ્ધ બુદ્ધ ચૈતન્યઘન, સ્વયંજ્યોતિ સુખધામ;
બીજું કહીએ કેટલું? કર વિચાર તો પામ.

૧૧૮ નિશ્ચય સર્વે જ્ઞાનીનો, આવી અત્ર સમાય;
ધરી મૌનતા એમ કહી, સહજ સમાધિ માંય.

૧૧૦ થી ૧૧૮-સમકિતની પ્રાપ્તિ પછી તો આત્માના અનુભવનો લક્ષ હોય છે. મિથ્યાત્વનો ક્ષય થાય છે. યથાર્થ ચારિત્ર્ય પ્રગટ થાય છે. નીજસ્વભાવમાં નિર્વિકલ્પ દશામાં આત્માને કેવળજ્ઞાન થાય છે. કર્તા-કર્મપણું છુટી જાય છે. આત્માની સ્વરૂપસ્થિતિનો અનુભવ થાય છે. આત્માનું શુદ્ધ, બુદ્ધ, ચૈતન્યઘન, સ્વયંજ્યોતિ સ્વરૂપ પ્રગટ થાય છે. છએ શંકાનું સમાધાન વિચાર કરવાથી થાય છે એમ સદ્‌ગુરૂ નિશ્ચયથી કહે છે અને સમાધિ ગ્રહણ કરે છે.

શિષ્ય-બોધબીજપ્રાપ્તિકથન

૧૧૯ સદ્‌ગુરુના ઉપદેશથી, આવ્યું અપૂર્વ ભાન;
નિજપદ નિજમાંહી લહ્યું, દૂર થયું અજ્ઞાન.

૧૨૦ ભાસ્યું નિજસ્વરૂપ તે, શુદ્ધ ચેતનારૂપ;
અજર, અમર, અવિનાશી ને, દેહાતીત સ્વરૂપ.

૧૨૧ કર્તા, ભોક્તા, કર્મનો, વિભાવ વર્તે જ્યાંય;
વૃત્તિ વહી નિદભાવમાં, થયો અકર્તા ત્યાંય.

૧૨૨ અથવા નિજપરિણામ જે, શુદ્ધ ચેતનારૂપ;
કર્તા ભોક્તા તેહનો, નિર્વિકલ્પ સ્વરૂપ.

૧૨૩ મોક્ષ કહ્યો નિજશુદ્ધતા, તે પામે તે પંથ;
સમજાવ્યો સંક્ષેપમાં, સકળ માર્ગ નિર્ગ્રન્થ.

૧૧૯ થી ૧૨૩-શિષ્ય કહે છે કે સદ્‌ગુરૂના બોધથી, અપૂર્વ જ્ઞાનમાં, નિજપદ એટલે આત્મ સ્વરૂપની પ્રાપ્તિ થઈ, જેનો હું અનુભવ કરી રહ્યો છું. આત્માનું અજ્ઞાન દૂર થઈ, કર્તા-ભોકતાપણું છૂટી ગયું અને નિર્વિકલ્પદશા પ્રગટ થઈ અને નિર્ગ્રંથ માર્ગની શરૂઆત થઈ.

૧૨૪ અહો! અહો! શ્રી સદ્‌ગુરુ, કરુણાસિંધુ અપાર;
આ પામર પર પ્રભુ કર્યો, અહો! અહો! ઉપકાર.

૧૨૫ શું પ્રભુચરણ કને ધરું, આત્માથી સૌ હીન;
તે તો પ્રભુએ આપિયો, વર્તું ચરણાધીન

૧૨૬ આ દેહાદિ આજથી, વર્તો પ્રભુ આધીન;
દાસ, દાસ, હું દાસ છું, તેહ પ્રભુનો દીન.

૧૨૭ ષટ્ સ્થાનક સમજાવીને, ભિન્ન બતાવ્યો આપ;
મ્યાન થકી તરવારવત્, એ ઉપકાર અમાપ.

૧૨૪ થી ૧૨૭-શિષ્ય સદ્‌ગુરૂ પ્રત્યે અત્યંત ઉપકારની લાગણી પ્રગટ કરે છે. ષટપદ સમજાવીને, મ્યાનમાં જેમ તલવાર જુદી છે તેમ દેહથી ભિન્ન શુદ્ધ આત્મા છે, તેવું જ્ઞાન કરાવવા, શિષ્ય પ્રભુનું શરણું સ્વીકારે છે.

ઉપસંહાર

૧૨૮ દર્શન ષટે સમાય છે, આ ષટ્ સ્થાનક માંહી;
વિચારતાં વિસ્તારથી, સંસય રહે ન કાંઈ.

૧૨૯ આત્મભ્રાંતિસમ રોગ નહિ, સદ્‌ગુરુ વૈદય સુજાણ;
ગુરુઆજ્ઞાસમ પથ્ય નહિ, ઔષધ વિચાર ધ્યાન

૧૩૦ જો ઇચ્છો પરમાર્થી તો, કરો સત્ય પુરુષાર્થ;
ભવસ્થિતિ આદિ નામ લઈ, છેદો નહિ આત્માર્થ

૧૩૧ નિશ્ચયવાણી સાંભળી, સાધન તજવા નો'ય;
નિશ્ચય રાખી લક્ષમાં, સાધન કરવાં સોય.

૧૩૨ નય નિશ્ચય એકાંતથી, આમાં નથી કહેલ;
એકાંતે વ્યવહાર નહિ, બન્ને સાથ રહેલ.

૧૩૩ ગચ્છમતની જે કલ્પના, તે નહિ સદ્‌વ્યવહાર;
ભાન નહી નિજરૂપનું, તે નિશ્ચય નહિ સાર.

૧૩૪ આગળ જ્ઞાની થઈ ગયા, વર્તમાનમાં હોય;
થાશે કાળ ભવિષ્યમાં. માર્ગભેદ નહિ હોય.

૧૩૫ સર્વ જીવ છે સિદ્ધ સમ, જે સમજે તે થાય;
સદ્‌ગુરુ આજ્ઞા જિનદશા, નિમિત્ત કારણ માંય

૧૨૮ થી ૧૩૫-ઉપસંહાર-શિષ્યને ખાત્રી થાય છે કે ષટદર્શનમાં, મોક્ષનું લક્ષ પ્રાપ્ત થઈ શકે છે. સદ્‌ગુરૂ વૈદ્ય છે, જેની દવાથી, ભવોભવની બિમારી દૂર થઈ શકે છે. સાચી લગન હોય તો પુરુષાર્થ કરો, મારું શું થશે? એવી શંકા નહીં કરો. નિશ્ચય અને વ્યવહારનું સમતુલન જીવનમાં જરૂરી છે, એકાંતથી જ્ઞાન પ્રાપ્તિ થતી નથી. અસદ્‌ગુરૂના બોધથી શિષ્ય કુમાર્ગે ચડી જાય છે. સર્વકાળમાં આત્મજ્ઞાનીના માર્ગમાં કોઈ ભેદ ન હોઈ શકે. તેથી જે જીવ સદ્‌ગુરૂની આજ્ઞામાં રહે તેને જીનદશા પ્રગટ થઈ શકે છે.

૧૩૬ ઉપાદાનનું નામ લઈ, એ જે તજે નિમિત્ત;
પામે નહિ સિદ્ધત્વને, રહે ભ્રાંતિમાં સ્થિત.

૧૩૭ મુખથી જ્ઞાન કશે, અને અંતર છૂટ્યો ન મોહ;
તે પામર પ્રાણી કરે, માત્ર જ્ઞાનીનો દ્રોહ,.

૧૩૬ થી ૧૩૭-શિષ્યને પુરુષાર્થ સાથે નિમિત્તની પ્રાપ્તિ થાય એવી ધીરજ રાખવી જરૂરી છે. ત્યારબાદ રિદ્ધિ-સિદ્ધિ પ્રગટે ત્યારે જ્ઞાન થઈ ગયું છે એવો ભ્રમ શિષ્યે નહીં કરવો, જેથી જ્ઞાનીના માર્ગમાં હોવા છતાં, મોહજાળનો શિકાર બની જ્ઞાનીના વિચારોનો વિદ્રોહી બની જાય.

૧૩૮ દયા શાંતિ, સમતા, ક્ષમા, સત્ય, ત્યાગ, વૈરાગ્ય;
હોય મુમુક્ષુ ઘટ વિષે, એક સદાય સુજાગ્ય.

૧૩૯ મોહભાવ ક્ષય હોય જ્યાં, અથવા હોય પ્રશાંત;
તે કહીએ જ્ઞાનીદશા, બાકી કહીએ ભ્રાંત.

૧૪૦ સકળ જગત તે એહવત્, અથવા સ્વપ્ન સમાન;
તે કહીએ જ્ઞાનીદશા, બાકી વાચાજ્ઞાન.

૧૪૧ સ્થાનક પાંચ વિચારીને, છઠ્ઠે વર્તે જેહ;
પામે સ્થાનક પાંચમું, એમાં નહિ સંદેહ.

૧૪૨ દેહ છતાં જેની દશા, વર્તે દેહાતીત;
તે જ્ઞાનીનાં ચરણમાં, હો વંદન અગણીત.

૧૩૮ થી ૧૪૨–દયા, શાંતિ, સમતા, ક્ષમા, સત્ય, ત્યાગ, વૈરાગ એ લક્ષણો મુમુક્ષુમાં આવે છે. મોહભાવ ઉપશાંત થાય અને જગતની લીલા માયા સ્વરૂપે જણાય છે. તેથી છઠ્ઠા ગુણ સ્થાનક એટલે મોક્ષના ઉપાય માટે પુરુષાર્થ કરતા સફળતા મળે છે અને તેથી સદ્‌ગુરૂ કહે છે કે જેની દશા દેહાતીત વર્તે છે અને શુદ્ધ આત્મ સ્વરૂપમાં સ્થિત છે એને સદ્‌ગુરૂ પણ વંદન કરે છે.

(શ્રી નડિયાદ, આસો વદ ૧, ગુરૂવાર, વિ. સં. ૧૯૫૨)
(અંગ્રેજી વર્ષ ૧૮૯૬)

પ્રકરણ

૫

મોક્ષનાં પ્રવાસ માટે સમકિતની 'કીટ'

૧	આત્મા છે.	૨	આત્મા અવિનાશી છે.
૩	આત્મા ક્રિયા સંપન્ન છે.	૪	આત્મા કર્મનો કર્તા-ભોક્તા છે.
૫	જન્મ-મરણથી મુક્તિ છે.	૬	સહજ આત્મસ્વરૂપ પરમગુરૂ.
૭	જીવ-દ્રવ્યનો વિચાર	૮	પુદ્ગલ દ્રવ્યનો વિચાર
૯	ધર્મનું અસ્તિત્વ (ગતિ) છે.	૧૦	અધર્મનું અસ્તિત્વ-સ્થિતિ છે.
૧૧	આકાશમાં લોક-આલોકનો વિસ્તાર.	૧૨	કાળ ઔપચારિક દ્રવ્ય છે.
૧૩	સત્યનું આચારણ.	૧૪	સત્નો અનુભવ
૧૫	હિંસા કોઈની નહીં કરવી.	૧૬	આત્માએ અહિંસક બનવું.
૧૭	પરિગ્રહ શું છે?	૧૮	આરંભ શું છે?
૧૯	વૈરાગભાવને સમજવો.	૨૦	ઉપશમનો ભાવ સમજવો.
૨૧	કામ-વાસના નહીં કરવી.	૨૨	બ્રહ્મનું આચરણ કરવું.
૨૩	ચોરી નહીં કરવી.	૨૪	વિનય અને વિવેકનું આચરણ કરવું.
૨૫	અજ્ઞાની-જ્ઞાનીનો તફાવત.	૨૬	અજ્ઞાની કોને કહેવાય.
૨૭	જ્ઞાનાવરણીય કર્મ શું છે?	૨૮	દર્શન એટલે શું?
૨૯	દર્શનાવરણીય કર્મ શું છે?	૩૦	સમ્યક્દર્શનની પાત્રતા.
૩૧	મોહ અને માયા કોનાં છે?	૩૨	મોહનીય કર્મ એટલે શું?
૩૩	અંતરાય કોનો થાય?	૩૪	અંતરાય કેમ દૂર કરવો?
૩૫	પુણ્ય એટલે શું?	૩૬	પાપ એટલે શું?
૩૭	પુણ્ય વધારી પાપ ઘટાડવું.	૩૮	કર્મનો આશ્રવ કરવો.

૩૯	કર્મનો સંવર કરવો.	૪૦	કર્મની નિર્જરા તે કેવી સ્થિતિ છે?
૪૧	જીવનો બંધ કેમ પડે?	૪૨	હિંસાનું પાપ.
૪૩	સત્ય નહિં બોલવાનું પાપ.	૪૪	પરિગ્રહ પાપનો ઘડો છે.
૪૫	અબ્રહ્મચર્ય શક્તિનું હનન છે.	૪૬	ખોટું દાન નહીં લેવું.
૪૭	ક્રોધને જાણવો.	૪૮	ક્રોધથી છૂટકારો કરવો-શાંત બનવું
૪૯	ક્ષમા આપતા શીખવું.	૫૦	અભિમાનનું પરિણામ.
૫૧	નમ્ર બનવું.	૫૨	સદ્‌ગુરૂના શરણમાં સ્વછંદ ક્ષય થાય.
૫૩	સરળ બનવું.	૫૪	વિશાળ બુદ્ધિનો ઉપયોગ કરવો.
૫૫	મધ્યસ્થતા અને સ્થિરતા શું છે?	૫૬	જીતેન્દ્રિયપણું જરૂરી છે.
૫૭	લોભ કેમ નહીં કરવો.	૫૮	સંતોષી કોને કહેવાય.
૫૯	રાગ અને વૈરાગનો તફાવત	૬૦	દ્વેષ નહીં કરવો.
૬૧	કોઈના ઘરમાં કલહ ન કરવો.	૬૨	ચુગલી, ચાડી નહીં કરવી.
૬૩	ફક્ત ઈંદ્રિય માટે આનંદ નહીં લેવો.	૬૪	માયા કરી ફસવવા નહીં.
૬૫	મિથ્યાત્વ શું છે?	૬૬	સંસાર અનિત્ય છે.
૬૭	શરણું ફક્ત સદ્‌ગુરૂનું લેવું.	૬૮	સંસારમાં એકલો છું, અન્ય મારું નથી.
૬૯	જૈન ભૂગોળનો વિચાર.	૭૦	ધર્મ અને સદ્‌ગુરૂ દુર્લભ છે.
૭૧	સત્સંગનું મહત્ત્વ.	૭૨	મુક્તિની રૂચિ વધારવી જોઇએ.
૭૩	સદ્‌ગુરૂના માર્ગને સમજવો.	૭૪	પુણ્યને ધર્મ માટે વાપરવું.
૭૫	નિશ્ચયમાં અડગ રહેવું.	૭૬	ધર્મકથા સાંભળવી અને સંભળાવવી.
૭૭	આત્માના ગુણનો અભ્યાસ.	૭૮	પુદ્‌ગલના ગુણનો અભ્યાસ.
૭૯	આત્મા અને પુદ્‌ગલનો તફાવત.	૮૦	ઉત્પાત, વ્યય અને ધ્રુવ સમજવા.
૮૧	અધિષ્ઠાનનો અર્થ અને અભ્યાસ.	૮૨	સદ્‌ગુરૂના ઉપદેશ પ્રમાણે આચરણ.

૮૩ સંયમની અગત્યતા સમજવી.

૮૪ કર્મની સૂક્ષ્મતા જાણવી.

૮૫ સદ્‌ગુરૂની ભક્તિ કરવી.

૮૬ સાધનામાં સામાયિક અને પ્રતિક્રમણ કરવું.

૮૭ લેશ્યાનો અભ્યાસ કરવો.

૮૮ શુકલ લેશ્યા શું છે?

૮૯ ભેદજ્ઞાન એટલે શું ?

૯૦ અનુભવ જ્ઞાન એટલે શું?

૯૧ દેહાતીત દશા શું છે?

૯૨ સ્વપ્ન દશા શું છે?

૯૩ સમાધિ એટલે શું?

૯૪ સમાધિ અને દેહનો સંબંધ સમજવો

૯૫ સમાધિ અને ધ્યાનમાં તફાવત.

૯૬ સમાધિમરણ શું છે?

૯૭ ધ્યાન કેવી રીતે કરવું?

૯૮ નિશ્ચય અને વ્યવહાર શું છે?

૯૯ નિશ્ચય કેવો કરવો?

૧૦૦ ગૃહસ્થનો વ્યવહાર કેવો જોઈએ?

૧૦૧ ગૃહસ્થને સમકિત થાય?

૧૦૨ સમકિતની પ્રાપ્તિ શું છે?

૧૦૩ સમતા કેવી રાખવી?

૧૦૪ સંવેગનું આચરણ.

૧૦૫ નિર્વેગનું આચરણ.

૧૦૬ સદ્‌ગુરૂ માટે અડગ પ્રેમ શું છે?

૧૦૭ સર્વ બ્રહ્મમય છે.

૧૦૮ અવ્યાબાધ સુખનો અનુભવ.

Philosophy and Realisation

Suresh Shah

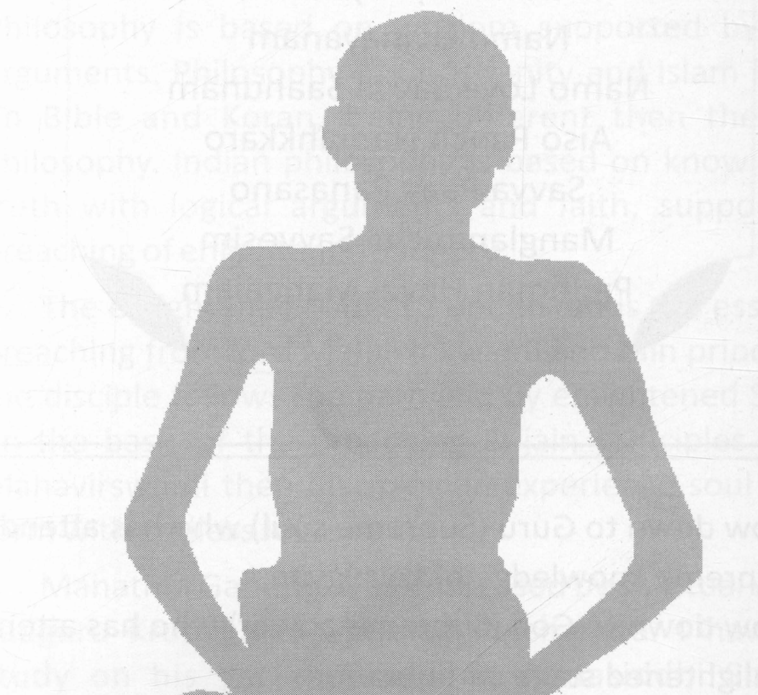

WESTERN & INDIAN PHILOSOPHY

Principles of Jainism

Atmasiddhi Shashtra

(Translation)

NAVKAR MANTRA

Namo Arihantanam
Namo Siddhanam
Namo Ayariyanam
Namo Uvjhayanam
Namo Loye Savva Saahunam
Aiso Panch Namahkkaro
Savva Paav Panasano
Manglanancha Savvesim
Padhman Havei Mangalam

- Bow down to Guru (Supreme soul) who has attended supreme knowledge of kevalgyan.
- Bow down to God (Supreme power) who has attended enlightened stage of liberation.
- Bow down to Head Priest teaching the whole community, the preaching of Tirthankar.
- Bow down to Head Priest teaching their disciples.
- Bow down to all the Priests.
- Bow down to all above five supreme spiritual Masters.
- I pray to God to destroy all my sins.
- Amongst all that is auspicious.
- This Navkar Mantra is the foremost.

PREFACE

I had prepared notes on Indian and Western philosophy during the lectures arranged by the Mumbai University. The brief information in the book covers basic knowledge of Western and Indian philosophy. Western Philosophy is based on wisdom supported by logical arguments. Philosophy in Christianity and Islam is based on Bible and Koran, being different then the Indian Philosophy. Indian philosophy is based on knowledge of truth with logical arguments and faith, supported by preaching of enlightened Sadguru.

The enlightened Sadguru understands the essence of preaching from lord Mahavir swami and Jain principles. If the disciple follows the path laid by enlightened Sadguru on the basis of the preaching & jain principles of Lord Mahavirswami then disciple can experience soul in pure form with endless Joy.

Mahatma Gandhiji was impressed by spiritual views of Sadguru Krupaludev Shrimad Rajchandra. I have done study on his Vachnamrut and Atmasiddhi Shashtra. Therefore I took opportunity to translate Atmasiddhi in English. I hope my effort to translate Aatmasidhi in English will give right understanding of the thoughts expressed by Sadguru Shrimad Rajchandra.

If the reader is hurt by my views and if it is not according to Shashtra, then I request you to please pardon me.

Suresh shah
17 April 2019
Mumbai.

ACKNOWLEDGEMENT

My parents always gave me freedom to accept the truth and gave me courage to obey Sadguru's teachings in order to reach my goal.

I am deeply honored by shri Nitinbhai Sonawala and Dr. Sejalben Shah who are associated with Shri Mumbai Jain Yuvak Sangh to encourage me for my work and publishing the book.

The day, I started following philosophy of Sadguru Krupaludev Shrimad Rajchandra, with grace of guru my clarity on spiritual understanding became like dream come true. This is because at every stage guru never leaves me alone.

Beside the Sadguru I am very grateful to all my friends who guided me to think in the right direction in the spiritual discussions.

Lastly I thank my wife Ranjan and family who gave me strength to publish the book. I would like to express love for my daughter Hemali and grand daughter Vidhi.

SURESH SHAH
17 April 2019
MUMBAI

CONTENTS

PAGE

CHAPTER 1
WESTERN PHILOSOPHY 50

CHAPTER 2
INDIAN PHILOSOPHY 53

CHAPTER 3
PRINCIPLES OF JANISM 57

CHAPTER 4
TRANSLATION OF ATMASIDDHI 67
A) EGOISTIC PERSON
B) SPIRITUAL PERSON
C) SIX PRINCIPLES
D) QUESTIONS AND ANSWERS
E) COMMENTS BY DISCIPLE
F) ACCEPTANCE OF ENLIGHTENED GURU
G) CONCLUSION

CHAPTER 5
UNIVERSE AND JAIN PHILOSOPHY 86

CHAPTER 1

Philosophy

Philosophy

Philos means love (intellectual) and sophos means wisdom. Philosophy is systematic articulation of wisdom supported by logical arguments.

Ultimately everyone wants to know reality, being wisdom of thought. Satya darshan is Tatvagyan.

Philosophy is the mother of all sciences. It is based on meta physics, ethics, perceptions and consciousness. Metaphysics is the knowledge of the truth, perception is knowledge given through senses, ethics is ethologic being logic of science, consciousness is from mind.

Western Philosophy:

It originated from Greece. The name of the city being Miletus, the philosophers from this city were called Milesions. "Archie" means ultimate reality. Thales said it is water, Anaxmander said it is boundless matter, Aximenes said it is air(space).

Then came the classical philosophers. Socrates, Plato, Aristotle, Heraclitus, De'scartes, Spinoza, Leibnitz, Copernicus, Emmanual Kant, and David Hume.

Socrates: He said question why? must be asked for everything. The society did not like youth becoming corrupt with idea and Socrates was not accepted in the society. Socrates was poisoned and died during this time.

Plato: He said ideas are above physical world. Idea can be common in the human mind, but experience can not be common. Reasoning ideas are objects of knowledge. There are two worlds namely the ideal world and the real/ physical world. Ideal world is true and physical world is replica.

Aristotle: He said idea exists in physical world, and realism being ultimate truth.

Heraclitus: Like Buddhists, he said everything is momentary.

De'scartes: He said one must have doubt but it should not be destructive, it should be constructive. Knowledge should be unshakable and should have rock bottom certainty.

I think——— therefore I am, in this process— one gets innate ideas(in born) finally manifested in knowledge. God is the result of rational thinking. Relation between one and other idea cannot described. De'scates was for dualism of matter and mind.

Rationalism is the knowledge through the rationality or reason. This development was in the 16th century. Objectivity and certainty became the criteria of truth.

Spinoza: He discarded De'scartes dualism and said universal truth can be explained in various ways, called pantheism (all is God).

Leibnitz: He said it is pre-established harmony relating to the diversified world. No idea is contradictory, all the souls are similar and self sufficient. The world is of monads.

Empiricism philosophy says experience gives knowledge. Empiricism is based on sense of experience being source of knowledge. While in the rationalism the reason is the source of knowledge.

1) How do I gain the knowledge? 2) What is the nature of the proportional knowledge? 3) What are the limits of any knowledge? For this refer to author as follows: John lock, George Berkley, David Hume.

Copernicus: His revolution inspired Kant to start with the subject instead of the object.

Emmanual Kant (1784-1804) He brought big change in the philosophy. Kant defined limits of the knowledge, that is pure perception.

Concepts without percepts are empty and percepts without concepts are blind.

Kant Gave

1) Structure Of The Understanding
2) Subject And Relation.
3) Ideas Of Intuition Space/Time,
4) 12 Categories Of Understanding Ideas Of Reason.
5) Transcendental Unity Of A Perception, Regulative Ideas.

David Hume Said all the Statements has to be Analytical or Synthetic.

In Analytical Predicate is contained in the subject. In Synthetic Predicate does not contain in the subject. Like 2+2=4 is Analytical and Dress is Black Is Synthetic.

Kant believed that there is another Category apart from analytical and synthetic. A priori statement is independent of the experience and a posteriori statement is dependent on experience.

One can observe that western philosophy is prominently rationalized logic. It also accepts the existence of God. It does not say ultimate reality is Atma (Soul).

Christianity and Islam do not believe in rebirth. Therefore when a human being dies God decides the Judgment Day according to his deeds.

CHAPTER 2

Indian Philosophy

Origin of Indian philosophy is in the form of Sutra. Formerlly the scriptures were not written, After some time, the scriptures were made in the form of Sutras.

Metaphysics is science of reality. We can get through Pratkshya, Anuman. Shabda, Upman Earthapathi, Anauplabdi. There are nine drashans mainly Astik and Nastik. (Orthodox and Heterodox.) They are Uttar Mimansia (Vedant), Purva Mimansia (Jaimini), Sankhya, Naiyayik, Yoga, Vaishishka, Jain, Bauddh and Charvak.

The Indian Philosophy believes in existence of Soul. The knowledge is shared by enlightened Guru through his experience and was spread orally. Later it was written in Sutra form.

Uttar Mimansia (Vedant) :

Vedanta is scripture in Upnishad. Upnishad means to sit near Guru and get knowledge. Vedanta is last part of Veda being quintessence of Veda (sar of the Veda). It teaches relation of Jiva- Sansar- Ishwar. Upnishad was given in sutra form by Badrayan or Vyas, called as Brmhasutra. Upnishad, Bramhasutra, bhagwatgeeta together are called Prasthantraya.

Three Basic Concepts of Veda are 1) Material is for getting pleasure, 2) Physical is to express sorrow and Joy 3) Spiritual to get Moksha or Liberation. Understanding of this concept, taking action accordingly is Religion. (Dharma)

Four Stages of Dharma are 1) To follow the Virtues, 2) Artha to earn for living, 3) Kam for ultimate desire. 4) Moksha Is for liberation.

Life is divided in four stages according to age.

1) Bramhacharya, 2) Gruhasthashram, 3) Vanprasthashram and 4) Sansyasahram. to accomplish these goals.

Five basic elements are 1) Earth 2) Water 3) Air 4) Fire 5) Space

Each acharya had different concept of vedant.

1) Shankracharya:

He said about more conceptual issues. Like Bramha is satya. Jagat is mithya. The word bramha was replaced by Atma to understand easily.

The Bramha was described as neti neti indicating the description of matter with utmost vivek.(discretion). The evaluation of bramhan is in three stages called Utpatti, Sthiti and Laya.

We are ignorant in getting knowledge because of the existence of Maya. When Atma as Sakshi Purush (in witnessing condition) asks subjective question

who am I? one can experience reality. Sakshibhav is immortal and any Atma can experience it.

Satyatray mithya is in three states of existence - 1) Pratibhasika. Example to treat snake as rope, gold and ornaments etc. 2) Vyavaharic 3) Parmarthic

Nitya nitya is vastu vivek, rag, practice sadhna and have desire for mukti.

(liberation). Mukti is possible in this life, called jivan mukti and after life is videhi mukti, kevaladvaita.

2) Ramanujacharya believed advaita is vishishta dvaita. God is different from individual soul and Ramanujcharya believed in Saguna Brahman and jagat is real.

Shankaracharya is for gyana and Ramanujacharya is for bhakti, pushtimarg and sharnam.

3) Nimbakacharya believed in identity difference between one dvaita and another dvaita.

4) Madhavacharya believed Vishnu is ultimate. Difference is from jiva to jiva, jiva to jagat jiva to God, from jagat to jagat and jagat to God.

5) Vallabhacharya believed in shuddha advaita and Bhagvat Puran.

Purva Mimansa (Jaimini) They belive in the power of the word of sutra. Vedic rituals and practices are justified.

Vaishishka : Belived in seven elements. 1)Dravya, 2) Gun,3) Kriya, 4) Samanya, 5) Vishesh, 6) Samvay, 7) Abhavya.

Nyayaik Strong epistemologist, interested in knowledge, reality. The concept of vad is part of epistemology.

They belive in 1) Shudh vad (pure), 2) Jalp: meaning materialism. 3)Vitand: means showing deffects , 4)Chhal: means manipulation.

Sankhya : Founder of sankhya was Kapil.

Principles being Purush and Prakrati. (reality is in duality)

Purush is only capable of knowing (intelligently) atma. Prakrati is not intelligent, physical in nature, full of energy and its aim is to do transformation. Purush and Prakrati are diagonally opposite to each other. Purpose of Purush is to separate from Prakrati (being body). Liberation is going beyond the pleasure to kevalya.

Prakrati : has three modes- 1) Satwa- white in color indicating peace, 2) Rajas- red in colour indicating energy, 3) Tamas- black in colour indicating dull intellect.

As per Ayurvedic theory, for perfect health, all the three (satwa, rajas, tamas) should be in balanced position.

One is impulsive or tamasik according to inertia.

Yoga: Patanjali said about five chaityabhumi. 1) Mudh (dull),

2) Shipta (distracted), 3) Vikshipt (occasionally stable, 4) Ekagrata (focused) , 5) Nirodha (highly concentrated)

Ashtang yoga : Is 1) Yam: What one should do, 2) Niyam; take wow, 3) Asan : all the yogic exercises, 4) Pranayam : breathing technique in yoga, 5) Pratyahar : get ready for dharna, also take right food. 6) Dharna: set the goal in mind, concentrate. 7) Dhyan is meditation. 8) Samadhi: sense of contemplation. I being totally lost. Dharna, dhyan and Samadhi are dwelling in sacchidanand state.

Nastik Charvak : The one who speaks sweet speech. Char means charu and charu means sweet and vak is vani.

Categories in charvak are materialistic and cultured. Charvak accepts only experience so does not accept God, Cultured charvak accepts the soul, but they believe that soul goes away after death, being natural phenomenon.

Greek philosophy talks about samadhi. Froid said about ego, super ego, and psycho analysis.

Buddhism : The founder of Buddhism was Gautam Buddha.

It is more ethical approach, the basic teaching surrounded by pain, sorrow, suffering, dukha.

Four noble truths are: 1) Dukha 2) Dukha samudai (cause), 3) Dukha nirodh (cessation of suffering) 4) Dukha nirodhmarg (path to remove)

The path gave understanding in eight stages.

1) Samyak drashti, 2) Sankalp, 3) Vak, 4) Karma, 5) Ajiva, 6) Vyayam, 7) Smruti and 8) Samyak samadhi.

Kshanikvad is stream of consciousness changing moment to moment. Nothing is permanent.

Five elements of thought: 1) Roop skandh (positive things) .2) Vedna skandh (feeling like, dislike attitude), 3) Satya skandh (how will you conceptualize) 4) Sanskar skandh (understanding value) 5) Vigyan skandh (knowing the consciousness)

Buddha said in nirvana stage everyone gets same knowledge.

CHAPTER 3

Jain Philosophy

Satya darshan is Tatvagyan. Lord Mahavirswami's philosophy is based on Metaphysics being knowledge given through senses., ethics being logic of science and consciousness of the mind. Jin mean the God and Jain means the disciple of the God. The disciple can reach the same stage as of the God (Parm Atma) by following the preaching of Mahavirswami, so as to get into the purest form of soul, endless joy, freedom from the sorrow of the endless birth-life-death cycles.

The preaching of Mahavirswami is in the form of Agamshatra. As per Shwetamber principle there are 45 Agam namely 11 Aang, 12 Upang, 4 Mul, 6 Ched, 10 Paytra and 2 Chulika. As per Sthanakvasi principle they are 32 and out of them 4 are Ched, 1 is Avyashak, the Aang and Upang are same as per principle of Shwetambers and Paytra and Chulika both are absent. The Digamber principle does not give importance to Agam as they believe that during past centuries it might have lost its true identity. They believe in Parmagam being 5 Shatra written by Achgarya Kunkundacharya being Samaysar, Niyamsar, Pravchansar, Panchastikay and Ashtapahud. This sashtras are written in either Maghdhi or Sanskrit language, therefore one must have knowledge of these languages to understand the meaning of the sashtras.

Shrimad Rajchandra in his last poem have stated in Gujarati

"Jin Pravachan durgmyata thake matiman, Avalumban Shri Sadguru sugasm ane sukhan."

Enlightened Sadguru, has all the abilities to teach disciple, most difficult part of Sashtra, being most simple way to get enlightened.

Jainism is manifestation of unknown (atma). It is swarupgyan being knowledge of your own identity Epistemology being knowledge, judgement. and perception is pratyaksha. Inference is anuman, verbal testimony is by shabda praman being the base.

One can get knowledge direct or through mediator.

Jainism believes in metaphysical logical relation called Anekantvad.

Out of several principles of Jainism, one of them is unique, in comparision with other religions of world which is theory of syadvad or relativity. Theory of syadvad or relativity. Saptabhangi-naya is : 1) Syad asti. 2) Syad nasti. 3) Syad asti nasti. 4) Syad avyaktam. 5) Syad asti cha avyaktam 6) Syad nasti cha avyaktam 7) Syad asti nasti cha avyaktam. By using this unique principle one can prove that the existence of soul can be relatively in multiple thought process.

The preaching of Mahavirswami is mainly divided in two parts, the first being The Principles of Jainism and second being how to put these principles in to practice to reach the goal of enlightenment. One must notice that Anekantwad (Metaphysical logical relation) is a unique principle of Jainism. Therefore the Acharya (Head priest) from the different ideology could not make any changes in basic thought process, even after 2500 years. During these years the disciples of different ideologies made true efforts to understand the Sashtra from the Guru.

Comparison Of Indian Philosophy From Belief And Non Belief of soul.

Soul	Jainism	Vedant	Buddhism	Shankhy	Yoga	Nyayayik
Undistroyable	✓	✓	✗	✓	✓	✓
Distroyable	✓	✗	✓	✗	✗	✗
Can Change Form	✓	✗	✓	✗	✗	✗
Form remains as origin	✓	✓	✗	✓	✗	✗
Can Witness Soul	✓	✓	✗	✓	✗	✗
Witnessing Supreme Power	✓	✗	✗	✗	✓	✓

Jain Geogharphy of Universe

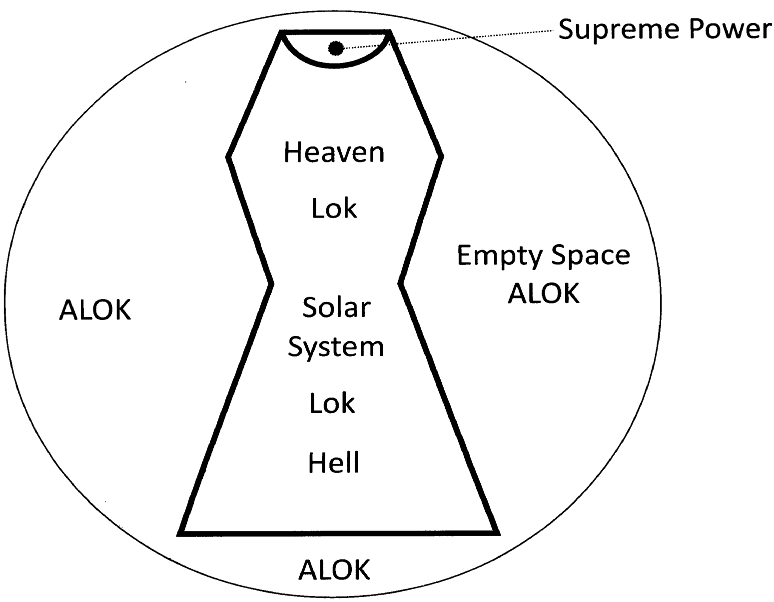

- Universe Is Created As Natural Phenomenon.
- Universe Is In Balanced Situation.
- Universe Is Divided In Two Portions, Empty Space & Space Occupied By Six Elements

PRINCIPLES OF JAINISM

As per my understanding, the main principles of Jainism are :

1) six elements.

1) (Soul), jiva (living organism)
2) Ajiva (non living matter.)
3) Dharma. (element supporting action, movement)
4) Adharma (element supporting non movement, stillness.)
5) Aakash (element covering whole universe)
6) kal. (Time)

2) Panchastikay : They are all the above elements without Time (Kal). All other five elements exist in the Space covering universe of unspecified area.

3) Nine Tatwas. As per Digamber principle they are seven as Punya and Pap are included in Ashrav. By contemplating on these nine tatwa the disciple will be convinced as to how rebirth takes place because of its relation with action (Kriya) and deeds (Karma) of soul (Atma).

1) Atma, (living organism), characteristics are- invisible, having knowledge, pure, enlighten matter, having endless joy. etc.

2) Pudgul, (non living matter) characteristics are- feeling, taste, smell, colour (shape), sound.

3) Punya(credit of good deed.)
4) Pap, (sin)
5) Ashrav,(how does the action get accumulated)
6) Samvar,(how to stop accumulation of deeds.)
7) Nirjara,(how to get rid of accumulated deeds.)
8) Bandh,(trap for getting re birth.)
9) Moksha,(liberation, enlightenment.)

4) Six principles of soul (Atma)

1) Atma is existing.
2) Atma is undestroyable.
3) Atma does all actions.

4) Atma gets reward of all actions.
5) Moksha - getting free from the cycle of re- birth.
6) Moksha is possible. Atma can become enlightened, with knowledge, vision and attain pure form. Soul can be free from cycle of birth and death.

5) Four Yogas.

1) Dharmakatha. (religious stories of the past to get understanding of your soul.)
2) Dravyanuyog. (detail study of the element soul and matter.)
3) Karnanuyog. (details study of the actions, rewards and how to get rid of accumulated deeds for liberation of soul.)
4) Charnanuyog.(how one must behave to get enlightened.)

6) 14 Stages Enlightenment : Mithyatva (Illusion), Sa Swadan, Mishra, Avirati Samyakdarshan, Desh Virati, Pramat Saiyatta, Apramat Saiyatta, Apurva Karan, Anivruti Badar, Sukshma Sampri, Upsham, Kshina Moha, Sayogi Kevalgyan, Ayogi Kevalgyan. These stages were experienced by Mahavirswami when he attained Ultimate knowledge (Kevalgyan). This is like a barometer giving the idea, at which level the disciple has reached, to gain ultimate knowledge.

Therefore thoughts focused in the principles of Jainism are on Soul (Atma) and by practicing these principles, one can get rid of illusion (Mithyatva). Our illusion is in belief of the Human body being responsible to do all the action and get reward. Jainism is the manifestation of unknown (Atma, Soul). To know Atma one must have full knowledge of other elements and this is possible as the main characteristics of Soul (Atma) is knowledge (Gyan). Different Acharyas (Head Prist) with different ideologies have made some changes in the practice of the principles according to the time and community, but with the broad outlook, the essence of their massage remains same and a disciple can reach his goal by following any one path.

The principles to practice Jainism are as follows:

1) 5 Mahavrat : Satya (Absolute truth), Ahimsa (Non Violence), Aprigrha (Limited accumulation), BrmhAcharya (Celibacy), Achauraya (Not to steal). By practicing this principles disciple will get virtues like wisdom, compassion, self content and self respect.

2) 8 Karma : One can get rid of first four Karmas which are due to ignorance (Gyanavarniya), Wrong recognition (Darshanavarniya), Attachment (Mohinya) and Hinderence (Antrai). The other four karmas remain with the disciple for life time and they are Human Body(Nam), Religion (Gotra), Life Span (Aayush) and Suffering (Vedan). By practicing Satsang (Meeting of likeminded people) and Bhakti (Devotion) for Sadguru as per preachings of Mahavirswami, one can effortlessly get rid of first four Karmas to become enlightened. The enlightened soul will have ultimate knowledge, remain in true identity, being detached to Human Body, invisible, Believing into equanimity, truly immortal and will have ever lasting joy.

3) Eighten sins.

One can eradicate these sins by Self introspection (Pratikaman, Alochna).

1) Hinsa. (violence.)
2) Mrusha. (To lie.)
3) Parighraha. (excess accumulation.)
4) Abrmhacharya. (no control over sexual emotions)
5) Advattadan. (taking wrong help.)
6) Krodha, (anger.)
7) Man, (pride.)
8) Maya, (attractions.)
9) Lobha, (greed.)
10) Rag, (likings.)
11) Dwesh,(dislike.)
12) Kalah,(instigating thoughts.)

13) Abhyakhan, (blaming others.)

14) Paishun, (say bad about others.)

15) Parprivad,(always wrong characterization)

16) Rati Ararti, (always attached to 5 senses.)

17) Mayamrushavad (rope someone with attractions.)

18) Mithya darshan, (wrong visualization.)

4) 12 Conceptual Feelings (Bhavna):

Twelwe bhav. (true feelings)

1) Anitya. (Non living matter can get destroyed.)
2) Asharan. (One must take help only from Sadguru and from none other.)
3) Sansar. (Every thing in the world is momentary.)
4) Ekatva. (Atma only exists.)
5) Anyatwa. (Nothing belongs to me.)
6) Ashuchi. (World is full of dirt.)
7) Ashrav. (How does the actions get accumulated)
8) Samvar. (How to stop accumulation of your deeds.)
9) Nirjara. (How to get rid of the accumulated deeds.)
10) Lokswarup. (Structure of universe.)
11) Bodhidurlabh. (Fortunate to come across teaching of enlightened Guru.)
12) Dharmadurlabh.(know virtue of the true dharma.)

As said by Mahavirswami, these conceptual feeling form the base for the soul to remain in eternal peace.

5) Eight drashti. (Vission): .

1) Mitra. - Like fire in the grass.
2) Tara. - Like fire in the coal.
3) Bala. - Like a fire in the wood.
4) Dipta. - Like a lighted lamp.
5) Sthira. - Lights like diamond.

6) Kanta. - Shining like stars.

7) Prabha.- Lights like Sunrise.

8) Para. - Shines like moon giving peace.

These are the indications for purity of atma. One can visualize them.

Quotes from Vachnamrut of Sadguru Krupaludev Shrimad Rajchandra.

1) To be spiritual one should be straight forward in nature, having balanced mind and intellect to think on the subject, also should overcome attachment from all five senses.

2) Person practicing spirituality must make true efforts to find enlightened guru.

3) Illusion about soul (Mithya manyata), laziness, Indisciplined life and bad experience vanish when person obey Sadguru's saying whole heartedly.

4) Ego is totally overcome when spiritual person is enlightened or having self realization.

Jainism

To Study, Think And Understand Principles Of Jainism, A Person Will Not Be Able To Finish In One Life, As Being Treasure Of Knowledge. This Knowledge Is Very Much Significant Compared To Other Religions Of The World. The Person Following The Principles Of Jainism Will Always Become Humble And Nonviolent To Any Living Organism. The Tirthankaras Who Gave Message Of Jainism Were Enlightened Souls And Were Having Universal Knowledge. This Knowledge Taught Human Being To Live In Harmony, Peace And To Reach The Same Goal As Of Tirthankara. As Two Souls Are Never Found In One Body, Similarly There Is Not A Religion Like Jainism In The World. This Is Just Because Principles Of Jainism Are Complete In All Respects.

Translated From Sayings Of Shrimad Rajchandra.

Samyakdarshan

Enlightenment (Samyakdarshan): In this century enlightened Sadguru, Shrimad Rajchandra with deep understanding of preaching of Lord Mahavirswami has explained in Gujarati the meaning of Agamsashtra. Mokshamala, Bhavnabodh, Six Steps for enlightenment, Atmasiddhi etc written by Shri Krupaludev gives deep understanding to know who am I?

Devotion for Sadguru and his Bhakti one can experience soul & Human body are two different elements. Stuti (Poem) by Shrimad Rajchandra named Twenty Dohara, Yam Niyam (Kevlyabij) and Kshamapna are part of the Bhakti, to gain wisdom and to improve purity of the soul.

If a disciple is straight forward in nature, having a balanced and open mind and if he knows to control the five senses, then by having true faith in preaching of Sadguru, the disciple can become friendly, humble and appreciate others. A moment can come in disciple's life when all illusion will vanish resulting into experiencing body and soul as separate elements, by grace of God.

In nutshell, this is the essence of principles of Jainism. If anyone being follower of Sadguru, tries to understand and follows the practice stated by Sadguru, then one can experience, satisfaction of blissful life.

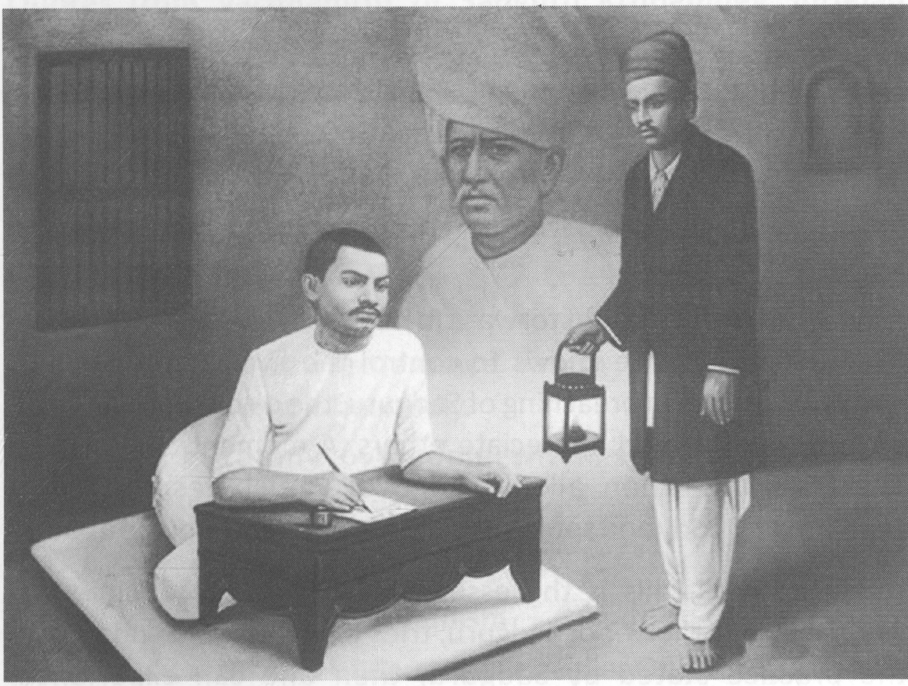

Sadguru Krupaludev Shrimad Rajchandra
Atma Siddhi Shashtra

As per request of Shri Saubhagbhai Atmasiddhi was written by Shrimad Rajchandra in just one and half hour in Nadiyad in the year 189, in the presence of Shri Ambalalbhai.

CHAPTER 4

Sadguru Krupaludev Shrimad Rajchandra Atma Siddhi Shashtra

TRANSLATION OF ATMA SIDDHI SHASHTRA FROM GUJARATI LANGUAGE

(Written by : Shrimad Rajchandra in Gujarati in the year 1896)

1 Enlightened Guru is like God,
through this poem will make an attempt
How to get free from suffering of soul
because of cycle of life and death.

2 Self realization path is
almost lost in the present era,
Attempt has been made by Sadguru
for truth seeker to realize ultimate truth.

3 Some believe only in rituals
and some believe only in knowledge,
My compassion is for those,
who are lost from the path of self realization.

4 The rituals will never allow you
to understand inner consciousness.
Also by rejecting the path of self realization
the rituals are meaningless.

5 Inexperienced Guru being attached to
worldly attractions says,
Sufferings from rebirth and realization
of endless joy is an illusion.

6 The process of having knowledge
of self realisation is possible,
When you get detached from
your action of like and dislike.

7 To be in the process of self realization
one must make effort,
To detach from like-dislike.
Failure in the efforts will end the process.

8 The person having perfect
understanding of spirituality,
Will take right action
in the given situation.

9 To walk on the path of self realization
having goal of enlightenment,
One must accept the thought of
Sadguru in totality and forget own belief.

10 Characteristic of the enlightened Guru
is the proof of realization and
Guru's experience written in
vocabulary language enlighten others.

11 To start the thought process
one must think that presence of Sadguru,
Is absolutely necessary in order
to get blessings from God.

12 God says you will not feel grateful- thankful,
unless you follow thoughts,
From enlightened Guru
and experience my presence.

13 The scriptures of the enlightened Guru
will be sufficient enough,
For the truth seeker in case of
physical absence of the Guru.

14 In case of physical absence of Guru,
one must think on the scriptures,
Without creating any
difference of opinion in the mind.

15 God in the form of enlightened Guru
says endless number of my dispels,
enlightened in the past and
you will experience same if you leave your ego.

16 In the presence of the Sadguru,
Seeker can overcome feeling of egoism.
If seeker adopts any other method to
remove pride it will be disaster.

17 Without any egoistic opinion
seeker must have same goal as Sadguru
Seeker will be enlightened same way
like Guru realized in the past.

18 When you surrender and accept
thoughts of enlightened Guru then,
One can very easily overcome ego,
being biggest enemy of realization.

19 Even if Guru has not attained highest stage
of realization, seeker will be Enlightened
as grace from God will be
showered on efforts of seeker.

20 With great respect the path of
self realization is stated by Sadguru.
Some lucky one (Saubhagbhai) will
understand main essence of path.

21 If dishonest Guru takes advantage of path
stated by enlightened Guru
Then dishonest Guru will be trapped
in unlimited suffering of soul.

22 Spiritual person understands
thoughts of enlightened Guru.
Others will take adverse action
from the thoughts of enlightened Guru.

23 Egoistic person does not achieve
goal of the enlightened Guru.
Without any discrimination the character of
such person is described as follows.

Egoistic Person

24 This person is detached from rituals
and is attached to religious Guru.
Having no knowledge still believes
that Guru knows the ultimate truth.

25 This person believes that all the
achievements of enlightened Guru
Will be fulfilled and understood
in blind faith without using intellect.

26 This person in order to satisfy
own ego believes in dishonest Guru,
avoids meeting and discussions
with enlightened Guru.

27 This person believes that one can
get knowledge from
changing forms of God
and this is the true path of realization.

28 This person having reached
no place and to gain more pride
Does not gain any knowledge
and remains in social trap.

29 This person respects the words of
enlightened Guru, but neither follows
path, nor takes any decision
but just remains in elite society.

30 Any person becoming friend of
egoistic person will not change,
Will not have knowledge or
experience of enlightened Guru.

31 This person living in own ego
and pride does not gain anything
From the path of the self realization
and remains in his world.

32 This person having bad fate remains
with anger, pride, greed, attachments.
This person is not straight forward or
balanced nor detached from like dislike.

33 The above description was of a person
who leaves in the egoistic world.
Now I will describe spiritual person
who seeks soul's endless joy.

Spiritual person

34 A spiritual person thinks that enlightened Guru
is having right knowledge,
Rest of the religious leaders or
so called Gurus are away from spirituality

35 Such person remains very grateful for
the past, present and future
and after being with enlightened Guru,
accepts Guru's wish to do anything.

36 Such person believes that in the
past, present and future time,
there was only one way to get enlightened
and that path is being stated by Sadguru.

37 Such person with thoughts given above
starts search to find Sadguru.
Having an enlightened Guru is
ultimate satisfaction for spiritual person.

38 Spirituality is embedded in person
who is humble to all leaving organism.
When anger, pride, greed calm down,
Seeker will wish to be enlightened.

39 Seeker has to continue direction given by
Sadguru till the right time,
During this time seeker must have
patience and faith in enlightened Guru.

40 At the right time seeker starts getting
all the help from the Sadguru.
This will create right thought process
and sense of joy in the seeker.

41 From right direction of thoughts
self realization will emerge from soul
Then soul will be free from attachments
of birth and death in the world.

42 From the dialogue between Sadguru
and disciple on the six principles
Seeker will have perfect understanding
for the path of self realization.

Note on the Six Principles.

All the leaving organisms are divided in two parts. consisting of body and Soul. Soul is responsible for the birth and death, because not knowing true identity. Self realization can free soul from sufferings and rest in eternal peace.

43 Soul exists, Soul cannot be destroyed (eternal).
Soul does the action, Soul gets reward as per action.
Enlightened Soul knows it's origin.
Soul can be free from cycle of birth and death
as stated by Sadguru.

44 The enlightened Guru has very briefly
stated the six principles,
These six principles will bring enlightenment
when understood by seeker.

Questions doubting the first principle

45 Soul is not visible, also it does not have
any form of recognition. As such not having
experience, I believe soul does not exist.

46 To believe that body and soul are
two different things Or soul is present in our
senses and breath is utterly false.

47 One can visualize soul if it is existing
and if it is existing, then it should look like
other matter like a vessel or cloth.

48 Therefore I do not believe in existence of soul,
And path of self realization is totally false.
Please clear my doubt by your explanation.

Answer from Enlightened Guru on first principle.

49 With the appearance of the body you feel
soul is united in your body.
With the right knowledge your ability
will differentiate body and soul.

50 With the appearance of the body you feel
soul is united in your body
But they are two different things
like sword and sword cover.

51 Like you can see anything or visualize
with the help of your eyes,
Same way one can visualize
own experience through presence of soul.

52 All the five senses perform as per
their individual characteristics.
But soul can perform collectively
integrating all the senses.

53 Body does not have knowledge,
nor the breath for the existence of soul,
Body is called alive or breathing
because of the presence of the soul.

54 At every stage of life like child,
young and old you feel different,
But this is all happening because
of the presence of the soul.

55 You can visualize the existence of
Pot or Cloth, but I am surprised,
That you don't believe in the identity
which has knowledge to visualize.

56 If the body and soul are
one thing or united, then
Fat person will have
more intellect than the thin one.

57 Non living and living can be recognized
from it's characteristics.
It can never get mixed with each other
in past, present or future time.

58 I am surprised that soul only
is doubting it's existence.
As the doubt itself is appearing
from the soul itself.

Questions doubting the second principle

59 As I think of your explanation
of the existence of soul, thoughts arising from
my inner feelings believe it is possible.

60 My second doubt is about soul
being not destroyable, Soul is born as a body
and is destroyed with the body.

61 Matter like soul and its existence is momentarily,
changing every moment therefore from my
experience I do not believe that soul is immortal.

Answer from Enlightened Guru on second principle

62 Existence of the soul makes nonliving
turn in to living body.
This experience is possible
only if soul is immortal.

63 As the soul is immortal
therefore knowledge can come from
different source than the body
and one can experience it.

64 All the circumstances are part of
the combination of experiences
While soul being immortal
Circumstances do not affect purity of soul.

65 No one can experience any time that
living can produce Nonliving or
vice versa as both are
having different characteristics.

66 The thing which cannot be
produced in the laboratory.
There is no way you can destroy
the thing therefore it is immortal.

67 You always carry and discharge your deed
from previous life like birth of Snake
with anger to bite others
is result of previous life.

68 Soul is immortal. it's form is changed
due to change in the body.
But source of knowledge in all three
different stages of body is only one.

69 If some think that the knowledge exists
only momentarily,
then same person should realize the existence
itself lasts longer than moment.

70 Matter can not be totally destroyed
as it has to exist in different entity.
Same way if soul is destroyed
it can not exist in other matter but as a soul.

Questions doubting the third principle.

71 Soul is not actor of action as the action
comes from action itself therefore the action
itself is a religion of the soul and its identity

72 Soul is always free from all bondages.
Nature only acts for soul or this is a will of God
therefore soul is always free from sufferings.

73 Therefore I do not find any way a reason
to be enlightened as my any action will not
be nullified from the self realization.

Answer from Enlightened Guru on third principle.

74 It is by the inspiration of soul
the action has taken place
Merely the body with empty mind
cannot take any action.

75 If the soul does not act then
it does not do any work
But this is not feasible
being against the nature of the soul.

76 If the soul was always detached from the
body, then one would feel it.
The detachment is only possible
if you follow path of self realization.

77 God is never responsible for
your action, as it is ultimate truth.
If God is responsible for your action
then God will be blamed for action.

78 Each action will turn into reward
for a normal person.
After self realization of soul the action from soul
becomes part of the inner consciousness.

Questions doubting the fourth principle.

79 Soul as an actor is bound to be in action,
but action being merely an act, I do not
understand why should the soul get reward?

80 If God becomes responsible for the reward
of any action, then God will lose
His identity of being ultimate truth.

81 If there is no rule for the reward of Good
or Bad deed of the soul then it will prove that
God does not exist.

Answer from Enlightened Guru on fourth principle.

82 Feelings of the soul are converted in thought
and the action takes place
Ego makes you understand that the action
is coming from your body.

83 Even unknowingly you will get result
when you drink poison,
Same way you will always get reward
of good or bad deed.

84 One person is rich and one is poor
It does not happen without reason
And the reason of being poor or rich
is your good or bad deeds.

85 There is no need to blame God
for your good and bad deed,
Soul is responsible for the action
and its result coming out of reward.

86 Soul gets birth in different forms of life
according to good or bad deed.
Disciple must focus with utmost faith
in above brief explanation.

Questions doubting the fifth principle.

87 In present time to overcome suffering from
long era is not possible therefore my Soul can
never be free from action of good or bad deed.

88 How can I be free from the cycle of
life and death, as because of,
good or bad deed, I get life in Heaven or Hell.

Answer from Enlightened Guru on fifth principle.

89 Like you have understood the result of the
good and bad deed,
You will understand detachment of soul
because of self realization.

90 Long era of time have passed in suffering
from life and death
when you reach the stage of self realization
you overcome all suffering.

91 Once soul is detached from the body
i.e. being state of self realization
then soul will be free from suffering of
life and will dwell in endless joy.

Questions doubting the sixth principle.

92 Now I do believe soul can get detached
through self realization but how can you get rid of
all your deeds accumulated from long time?

93 Many ways are suggested by many Gurus
to get free from suffering. But with due respect to all,
I cannot decide which way is right for me.

94 I am totally in confused state of mind,
and do not know in which religion
I can reach stage of self realization.

95 Honestly I do not know the way or path
to get self realization, and therefore I do not
understand how my soul can get your help?

96 You have cleared all my five doubts with
utmost satisfaction. I will be very fortunate
soul if I understand your path of self realization.

Answer from Enlightened Guru on sixth principle.

97 If you feel that soul exists from
my explanation of your five doubts
I am sure for sixth one you will be easily
convinced from following reply.

98 Like with the help of light
darkness will always disappear,
Same way from path of self realization
you move away from your deeds.

99 One must act exactly opposite
to cut short the reasons of bondage.
End of good or bad deeds will allow soul
to be free from recycle of birth.

100 Path of realization will get rid of
good and bad deed
Accumulated by Attachment, Prejudice
and lack of knowledge of soul.

101 The good and bad deed does not affect
Soul to exist in it's pure form
Therefore it is always possible
to know the path of self realization.

102 All actions of soul are divided mainly in eight
categories. Out of these
material attachment influence the most.
I will explain how to get rid of it.

103 A human being gets attached to material objects
and human characterization
Teaching of Sadguru and enlightenment
is easiest method to get rid of it.

104 Action from the anger is nullified
by giving pardon to anybody.
This is an experience of every one
so there is no doubt about the result.

105 If you follow the path of
self realization mentioned here,
then there is no need to think about
different routes and get confused.

106 You have asked me questions on all the
six principles properly,
These principles will be meaningful
if you follow path of self realization.

107 If you understand my path and follow
with your inner consciousness,
You will reach your goal even you are from,
any religion or region.

108 When a person repents for the sufferings
of the soul from the life cycle
And when anger, pride, greed have calmed down,
then you are near the truth.

109 If this kind of disciple tries to understand
message of enlightened Guru,
then he will reach equanimous state of mind
to know inner consciousness.

110 When disciple keeps away from all
different routes of enlightenment
And follows the same path as that of Sadguru
then disciple is bound to get enlightened.

111 At this stage disciple will look forward
to experience presence of soul
and disciple will be definitely on the path
to reach the goal in due time.

112 When disciple experiences
the body and soul being different matter
Then disciple will attain the same state
as of enlightened Guru.

113 When body and soul remain detached,
Disciple will attain status of
uninterrupted self realization,
This stage of knowledge of soul is totality.

114 Just as long dream of billions of years can vanish,
as soon as you wake up, same way
false realization of soul with suffering
can vanish with enlightenment.

115 If soul gets detached from body then you are not
responsible for your deed
As soul will not do anything good or bad
and will remain within its nature.

116 This is the way to remain in consciousness
as you are an enlightened soul.
The pure and peaceful soul does possess
enormous knowledge and vision.

117 In purest form of self realized soul,
Its nature possesses endless joy,
It is sparkling self lighted invisible matter.
Rest will be your experiential thought

118 All the enlightened Gurus can not give
further explanation of the path
Therefore Guru will become silent
and will now enter into deep meditation.

Final comments from disciple.

119 Message from the enlightened Guru
has brought me self awareness
Self realization of my soul came from the
knowledge hidden within me.

120 Body, Mind and intellect felt the presence
of detached form of pure soul,
Soul being different matter than body,
It is ageless, immortal, indestructible.

121 Soul gets lost into its own existence
in final stage of self realization.
Therefore soul does not remain actor
to perform good or bad deed of action.

122 You can also say that as a result
of the self realization of soul,
Whatever action takes place by the soul
Is for liberation of soul.

123 Purity of soul is in the form of
self realization and enlightenment.
Brief message from enlightened Guru is
complete and path shown is divine.

124 Oh! my enlightened Guru, you are like
sea of compassion for me,
Your message of self realization is
your blessings for this humble soul.

125 I did not bow to anyone as they are not
enlightened Guru,
As you have shown me the path
of realization I bow down to you

126 My soul would like to surrender
from this moment to your message.
I am your humble servant to walk
on your path of enlightenment.

127 By following your six principles
I can visualize my soul.
Like a sword and sword cover,
soul and body are two different things.

Acceptance of enlightened Guru by the disciple.

128 One can get experience of all the six principles
laid down by you.
All the doubts disappear, when I think with
the deep concentration on same.

129 Not having self realization is like a disease
and the doctor is Sadguru.
Medicine is in form of deep thinking,
getting cured is path of self realization.

130 If you wish to be enlightened
then start making truthful efforts
And never blame physical situation
of your life as the hindrance.

131 One does not have to give up anything
after listening message of Sadguru.
Determination to reach the goal of Sadguru
is required in given situation.

132 Your social obligation and determination
to reach goal of Sadguru
always go like hand in hand being part of
message from enlightened Guru.

133 Thought without experience
from a religious group is only illusion.
Not having knowledge of self realization
is determination in no direction.

134 Enlightened Guru existed in past
will exist in present or future era.
but the path of self realization said
by different sadguru will be identical.

135 Each and every soul can attain
the state of enlightenment.
Soul has to be fortunate to understand
value of message from Sadguru.

136 If a person thinks that message from the Sadguru
is an ordinary incident
Then the person will always remain
with the suffering of life and death.

137 Being attached to material world,
when person says I am enlightened,
Then this poor person is only getting
hostile to the thought of Sadguru.

138 True disciple in every moment of life
is having qualities like,
Kindness, Peace, Equanimity, Forgiveness,
Truth and Detachment.

139 When material attachment calms down
or wiped out from your nature,
Then only you attain state of self realization
otherwise you are always in illusion.

140 Before soul is enlightened it is having only
superficial knowledge but for enlightened soul
universe is a recycle process
or it is like part of a dream.

141 When you have faith in all the five principles
and start following the sixth,
without doubt you experience the fifth
being enlightenment of your soul.

Conclusion

142 Disciple bows down million times
to enlightened Guru,
The soul being detached from human body,
and is resting in total peace.

(Shree Nadiyad, Asho Vad Ekam, Thursday, Samvat 1952)
(English year 1896)

CHAPTER 5

Universe and Jain Phiolosophy

Sadgurudev Namh.

SUPREME POWER THE GOD AND PHILOSOPHY RELATED TO FORMATION OF UNIVERSE.

My note is related to the first picture of Black Hole released by the scientist from NASA.

1) Our scientists have given mankind the theory of "Big Bang" which explains that millions of years before, an explosion occurred in space, and brought universe in existence. Even before 2500 years, the Eastern ancient philosophy possessed Supreme knowledge and based thereon they predicted and preached the scientific reasons for the existence of the universe. According to them it occurred as natural phenomenon, which has no beginning and likewise does not have end. Therefore it does not have any time bound effect.

2) Our modern scientists have found existence of Galaxies, Stars, Planets, Black Hole and have discovered many unidentified objects in space. The Eastern ancient philosophy explains existence of six elements called Living Organism, Non living organism (Matter), Motion, Stillness, Space and Time. Based on the above facts scientists have discovered fascinating

phenomenon happening in the space. However they could not give any logical explanation for the existence of Invisible Supreme Power.

Enlightened Sadguru having supreme knowledge says, the invisible Living Organism being part of Supreme Power, dissipated immense energy in universe, and as a result formation of huge cloud of ash called Black Hole and other objects took place in the space. Although this phenomenon is irreversible, never the less the quantum of energy dissipated remains same forever and that is represented by $e=mc^2$

3) Supreme Power the "God", being in purest form and being kind, humble and generous, always protects living organism (Mayavi Bramah) wandering in the universe, from immense suffering of life and death caused by the karma of individual soul. Due to these sufferings, infinite souls have become ignorant about the supreme knowledge possessed by it and due to this reason it is wandering between heaven and hell.

Due to immense compassion of the Supreme, the wandering souls could find in this vast universe a place called Earth forming part of our solar system, where on we could exist in favorable environment. The planet Earth is made up of five basic elements namely earth, fire, gas, water and space (Emptiness). Mother earth provided conducive atmosphere for the living organism (Mayavi Bramah) to exists in different forms as per the karma of individual soul. As per the Darwin's theory final evolution culminated in to Human having mind and intellect.

An enlightened Sadguru ceaselessly bathes in experience of Super Power, shares super knowledge with the world, imparting logical explanations to the world for the formation

of universe. Since this knowledge directly descended from the "God" to Sadguru, Although it being experiential truth it is at the same time unexplainable in vocabulary language.

In conclusion I would like to mention that when western world was busy to find various means of luxurious life and spending time after manufacturing and development of destructive armaments, at the same time something else was happening in other part of the Eastern world called India. In India the survival was not at all a problem, people were contented and the lifestyle of the society was conducive to the nature; the philosophers in India through meditation found relation between mankind and Supreme Power.

Our ignorance is basic factor which has resulted in forgetting the true identity of soul. One has to move on the path of Sadguru, with absolute faith to wipe out the karma of the soul. Enlightened invisible soul being in the form of super power, can experience supreme knowledge and can be free from suffering of life and death and dwell in SahajAnand (Natural Bliss.)

Notes

Notes

પરિચય - INTRODUCTION

ઈલેક્ટ્રીકલ એન્જિનિયર થયા પછી, ૪૦ વર્ષનો ઈન્જિનિયરિંગ, કેમિકલ, ટેક્સટાઈલ અને રીયલ એસ્ટેટના માર્કેટિંગ વ્યવસાયનો અનુભવ ધરાવું છું. ઘણાં બધા દેશોમાં સફર કર્યા પછી માનવતા માટે સેવા કરવાની ઈચ્છા ધરાવું છું.

છેલ્લાં ૩૦ વર્ષથી, કૃપાળુદેવ શ્રીમદ્ રાજચંદ્રના વચનામૃતનો અભ્યાસી છું તથા સમ્યક્દર્શનનો અભિલાષી છું.

શ્રીમદ્ રાજચંદ્રએ વિતરાગપ્રભુ મહાવીરસ્વામીની વાણીને ગુજરાતી ભાષામાં સરળ રીતે પ્રગટ કરી વર્તમાન પ્રજા ઉપર અથાગ ઉપકાર કર્યો છે અને આ સરળ વાણીને મારી યથાર્થ સમજણ પ્રમાણે વર્તમાન પ્રજાની આત્મજાગૃતી માટેની મારી કોશિશ છે.

Being an electrical engineer, I have 40years of marketing experience in electrical, chemical, textile and real estate field & travel around the world in many countries and would like to work for humanity.

I came across writing of Sadguru Shrimad Rajchandra 30years ago and since then, I have tried to know spirituality to be enlightened.

I would like to spread message of Lord Mahavir Swami for, Peace, Harmony, Non-violence & liberation, stated in similar way in Gujarati language by Sadguru Krupaludev Shrimad Rajchandra.

Suresh Shah

Mail: sureshshah27@hotmail.com | +919167782884

આત્મજ્ઞાનની પાંખો
આપે
મુક્તિની ઉડાન

Enlightenment With
Wings of Knowledge
Gives Freedom of Soul